

Euskararen transmisioa eta gaitasuna eta aurrera begirako erronkak

Iñaki Martínez de Luna

Soziolinguista

i.martinezdeluna@ehu.es

Sarrera-data: 2016-06-23 | Onartze-data: 2016-07-26

Laburpena. Lanketa honen jomuga bikoitza da; euskararen transmisioa zein gaitasuna zenbatekoak eta nolakoak diren aztertzea, eta horien emaitzen balantzea egitea. Eginkizun hori burutzeko, zailtasun batzuei aurre egin behar izan diegu, hala nola aztergaiaren kokapen eta definizio kontzeptual zehatzik ezari eta gauzatze tekniko egokirako mugei. Hurrengo lerroetan ahaleginduko gara esandako arazoak zein diren eta, horiek bideratze aldera, egin diren hautuak argitzen. Zehatzago, analisia aurrera eramateko Hizkuntza Indarberritze prozesua hartu dugu ipartzat eta horretara erdiesteko makulu gisa sozializazioaren paradigma; horien muina eta ñabardurak azalduko ditugu, pauso horiek ematea ezinbestekoa baita transmisioaren eta gaitasunaren azterketa zein balorazioa erdietsi ahal izateko. • **Hitz gakoak:** *Hizkuntza transmisioa, hizkuntza gaitasuna, gaitasun erlatiboa, sozializazioa, hizkuntza indarberritzea, elebitasuna.*

Abstract. This piece of work has a dual aim: to examine the degree and nature of transmission and competence with respect to the Basque language, and then to assess the results. To accomplish this work, we had to address a number of difficulties including the lack of specific conceptual definition and positioning and the limitations affecting the appropriate technical implementation of the subject of the research. Below we will be endeavouring to explain what the above problems were, and the options adopted to solve them. More specifically, we used the Language Revival process to orient ourselves when carrying out the analysis, and the socialisation paradigm as support; we will be explaining the core and details of them, because these steps have to be taken in order to be able to analyse and assess transmission and competence. • **Key words:** *Language transmission, language competence, relative competence, socialisation, language revival, bilinguality.*

1. HELBURUAK, ZAILTASUNAK ETA KONPONBIDEAK

Hizkuntzaren *transmisioa* eta *gaitasuna* bete betean sartzen dira Robert L. Cooper-ek *hizkuntza-plangintza* bereizten dituen hiru adarretako batean. Adar horiek *plangintza funtzionala*, *plangintza formala* eta *hizkuntza-jabekuntzaren plangintza* dira. (Cooper, 1997: 122-193) Horietatik, *hizkuntza-jabekuntzaren plangintza* da gure aztergaiei dagokien eremua, egile horrek ematen dion esanahiaren arabera: *hizkuntza bat ikasteko ekintza antolatuak*¹.

Dena den, halakoen inguruan garatu diren kontzeptuek ez digute aukera errazik ematen gure azterketari ekiterakoan. Definizioak, batzuetan abstraktuak, bestetan mugagabeak edo mugatuegiak, euskarara ekartzean nora ezean senti gaitezke. Hurrengo azpiataletan xehe-xehe ikusiko ditugu horiek guztiak, baita proposatzen diren irtenbideak ere.

1.1 Aztergaien inguruko zalantza kontzeptualak

1.1.1 Hizkuntza-transmisioa

Transmisio kontzeptuaren inguruan zalantzak piztu zaizkigu. Cooperen *hizkuntza-jabekuntzaren* definiziotik bertatik sortzen zaigu lehenengo galdera, mugagabetzat jo litekeen termino horrek zenbait ezaugarri mugatzaile baduelako. Definizio horrek hizpide dituenak *ekintza antolatuak* direnez, desegokia izango litzateke kontzeptu horren pean zenbait hizkuntza-transmisio sartzea. Adibidez, ez luke lekuri izango hizkuntzaren familia bidezko transmisioak, ingurune horretan hizkuntza transmititzea ez ohi da ekintza antolatu baten emaitza, pertsonen hautu askearena baizik. Familia bidezko transmisioa, ordea, lan honetako aztergaien artean kokatuko dugu. Beste horrenbeste gertatzen zaigu *kale-transmisio*arekin, zeina euskararen arnaguneetan² berezkoa izaten den; edota *hedabideen transmisio*arekin, konbentzionalak izan edo IKT motakoak izan, gudan eta bereziki ume zein gazteengan eragin ukalezina dutenak. Azken bi eragile mota horiek aztertzea egoki bezain gomendagarria litzatekeen arren, lan honek dituen mugak direla eta, ez ditugu jorratuko.

Hizkuntza-jabekuntzaren eragile nagusietako bat *plangintza* hezkuntza sistema izan ohi da (Moreno Cabrera, 2008: 50-51), eta hainbat Estatuk —Frantziakoa eta Espainiakoa barne— sistema hori baliatu izan dute hizkuntza estandar bakar bat ezartzeko. Gurean, euskara berreskuratzeko eta normalizatzeko ahaleginetan ere rol garrantzitsua ari da betetzen hezkuntza sistema.

Transmisio kontzeptuaren inguruan zalantzak piztu zaizkigu. Cooperen hizkuntza-jabekuntzaren definiziotik bertatik sortzen zaigu lehenengo galdera, mugagabetzat jo litekeen termino horrek zenbait ezaugarri mugatzaile baduelako.

**Kontzeptualki
zein operatiboki,
beraz, hezkuntza
sistema eta
helduen
euskalduntze eta
alfabetatzea, bi-
biak, hizkuntza-
plangintzaren
baitako
hizkuntza-
jabekuntzaren
plangintza
adarrean
kokatzen dira,
bete-betea. Ez,
ordea familiaren
eta beste zenbait
eragileren
transmisioa.**

Badago, bestalde, hezkuntza sistemaren osagarri gisa uler daitekeen beste irakaskuntza planifikatu bat, zeina hizkuntza-jabekuntzaren plangintzan ongi egokitzen den: helduen euskalduntze eta alfabetatzea. Prozesu horren adiera argi zedarritua da, HABEren webguneko Euskalduntze eta Alfabetatzea izeneko atalak dioen bezala:

Euskalduntzea euskararik ez dakienari euskara irakastea da. Alfabetatzea, aldiz, lehendik euskalduna denari euskaraz irakurtzen eta idazten irakastean datza.

Helduen euskalduntzea eta alfabetatzea 16 urtetik gorako biztanleei dagokie, adin horretatik beherakoan euskalduntzea eta alfabetatzea irakaskuntza sistemari baitagokio. (HABE, 2014)

Laburbilduz, kontzeptualki zein operatiboki, beraz, hezkuntza sistema eta helduen euskalduntze eta alfabetatzea, bi-biak, hizkuntza-plangintzaren baitako *hizkuntza-jabekuntzaren plangintza* adarrean kokatzen dira, bete-betea. Ez, ordea familiaren eta beste zenbait eragileren transmisioa.

Baina, aztergaietako bat *hizkuntza-transmisioa* badugu, nola egokitzen zaio termino hori *hizkuntza-jabekuntzaren* definizioari? Hauxe da *Hizkuntza-transmisio* delakoaren gainean *Soziolinguistika Hiztegiak* ematen duen definizioa: “*Hizkuntza belaunaldiz belaunaldi transmititzea, bereziki familiaren eta hezkuntza-sistemaren bidez.*” (*Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza*, 2010: 41) Horrela ulertuta, *hizkuntza-jabekuntzaren plangintzarekin* talka egiten du transmisioak *belaunaldiz belaunaldi* izan behar delako. Alegia, helduen euskalduntze-alfabetatzeak ez luke lekurik izango, prozesu hori belaunaldiz belaunaldi burutzen ez delako. Hortaz, *hizkuntza-jabekuntzaren plangintzak* ez luke familia bidezko transmisioa aintzat hartuko, batetik, eta, bestetik, *hizkuntza-transmisioak* ez luke helduen euskalduntze-alfabetatzean lekurik izango.

Badago zalantza gehiago oraindik. *Hizkuntza-transmisioa* familiaren zein hezkuntza-sistemaren bidez burutzen den prozesua da, baina bi eragile mota horien bitartez lortzen diren emaitzak ez dira maila berekoak edo baliokideak, jakina denez. Izan ere, hizkuntza batez *lehen hizkuntza* ala *bigarren hizkuntza* gisa jabetzeak emaitzak ezberdinak erakutsi ohi ditu hiztunarengan. Euskararen *transmisioa* ez da salbuespena eta, hala ere, definizioak bi esanahi ezberdinak dituzten sozializazio prozesu horiek nahasten ditu, bakarra eta bera balira bezala.

Hortaz, badaude puntu ilun eta nahasgarri batzuk *hizkuntza-transmisioa* modu zehatz batean ulertzeko:

- *Soziolinguistika* Hiztegiaren definizioari estuki lotuz gero, *hizkuntza-transmisioak* ez luke aintzat hartuko helduen euskalduntze-alfabetatzea. Hala ere, irakaskuntza-prozesu hori bete-betean sartzen da *hizkuntza-jabekuntzaren plangintzan*.
- *Hizkuntza-transmisioaren* esanahiaren eta *hizkuntza-jabekuntzaren plangintzaren* artean badago, aurrekoa ez ezik, beste diferentzia bat: lehenbizikoak familia bidezko transmisioa, kale-transmisioa zein hedabideen bitarteko transmisioa barne hartzen ditu, eta bigarrenak, aldiz, ez.
- Azkenik esan, familiaren (*lehen hizkuntza* edo H1 bezala) zein hezkuntza-sistemaren (*bigarren hizkuntza* edo H2 bezala) bidez burutzen diren prozesuak badirela, definizioaren arabera, *hizkuntza-transmisio*, baina bi bide horien bitartez lortzen diren emaitzak ez dira maila berekoak izaten, jakin denez. Hala eta guztiz ere, *hizkuntza-transmisio* definizio horrek ez ditu bereizten hain ondorio ezberdinak dituzten prozesu horiek.

Hizkuntza-transmisioa familiaren zein hezkuntza-sistemaren bidez burutzen den prozesua da, baina bi eragile mota horien bitartez lortzen diren emaitzak ez dira maila berekoak edo baliokideak, jakina denez.

1.1.2 *Hizkuntza-gaitasuna*

Ekin diezaiogun *Hizkuntza-gaitasun* terminoaren analisiari, *Soziolinguistika Hiztegiak* eta *Soziolinguistika Eskuliburuak* eskaintzen dizkiguten definizioak aintzat hartuta:³

Hizkuntza Gaitasuna: Hitzun batek hizkuntzaz duen ezagutza-maila. Gaitasun horren bidez, perpausak sortzeko eta ulertzeko gai da hitzuna, baita perpaus bat gramatikala den edo ez den ebazteko ere. (*Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza*, 2010: 49)

Hizkuntza-gaitasuna: hizkuntza-konpetentzia. Hizkuntzaren inguruko ezagutza inplizitua da. Beste azpigaitasun batzuk barnebiltzen ditu: gaitasun lexikoa, gaitasun gramatikala, gaitasun semantikoa, gaitasun fonologikoa, gaitasun ortografikoa... (*Zarraga*, 2013: 28)

Horrela definituta, *hizkuntza-gaitasunak* zalantzezko esanahia izan dezake egoera jakinetara eramaten denean. Ez definizioak gaizki daudelako, azken buruan horiek baitira, gutxi-asko, Noam Chomsky-k ere *linguistic competence* delakoa definitzeko baliatu zituen esanahi eta edukiak (Chomsky, 1965) baliatzen baitituzte. Hala ere, ez dute lan honen premia asebetetzen oso kutsu formala eta abstraktua hartzen dutelako, hitzunez izan ohi dituzten erabilera praktikoak islatzetik lekutan.

**Horrek
garamatza,
gaitasun izateko
aintzat hartu
behar diren
trebezia motez
zehatzago
galdetzeraz.**

Adibidez, euskara H1 duen alfabetatu gabe batek eta H2 duen euskaldun berri batek, *Soziolinguistika Hiztegiak* emandako definizioaren arabera, *nahikotasun-maila* (2010: 23) izan dezakete euskaraz aritzeko:

“Nahikotasun-maila: Hizkuntza bat eskuratzean, hizkuntza hori behar bezala erabiltzeko nahikoa den ezagutza-maila”. (*Soziolinguistika Hiztegia: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza*, 2010: 23)

Baina, *hizkuntza-gaitasun* deitu edo *nahikotasun-maila* deitu, adibidean esandako bi kasuen hizkuntza trebeziak oso ezberdinak izango dira, eta egoera eta solaskide jakin batzuen aurrean dituzten zailtasunak ere bai. Gakoa da baserritar eta euskaldun berri horiek ez dietela solaskide zein egoera berdinei aurre egin behar, eta, hortaz, ez dutela hizkuntza-baliabide berdinen beharrik ere. Beraz, gorago izan dugun zalantza berarekin jarraitzen dugu.

Zehaztasun eza horren aurrean, *hizkuntza-eskakizun* (*Soziolinguistika Hiztegia*, 2010: 52) terminoak argi pixka bat ematen du, baina ez osoa, *hizkuntza-gaitasuna* lan-mundurako behar dela zehaztuz:

Hizkuntza-eskakizun: “Lanpostu jakin batzuetan, bereziki administrazioaren lanpostuetan, aritzeko frogatu behar den hizkuntza-gaitasun maila”. (*Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza*, 2010: 52)

Horrek garamatza, gaitasun izateko aintzat hartu behar diren trebezia motez zehatzago galdetzeraz. Adibidez, erreparatu behar diegu *The European Indicator of Language Competence* dokumentuak jasotzen dituen motei; alegia, irakurmen, entzumen, mintzamen eta idazmenari?⁴ (Commission of the European Communities 2005: 7) Edo erreparatu behar zaio *Hizkuntzen ikaskuntza, irakaskuntza eta ebaluaziorako Europako Erreferentzia Markoak* (HABE, 2005) B2 maila egiaztatzeko proban, gorago esandako lau gaitasun mota horiei ez ezik, hizkuntza ezagutzari (lexiko, sintaxi, esamolde, semantika, gramatika eta egitura morfosintaktikoei) ere bai?⁵

Azken buruan, hiztunek eduki behar dituzten hizkuntza-gaitasunak dira egoeraren araberrako komunikazio premiak asebetetzeko behar bezalakoak:

Hizkuntza komunikatzeko bitarteko moduan hartzea funtsezkoa da; fonemak, morfemak, lexikoa eta gramatika baino gehiago da. Elementu horiek guztiek helburu bat betetzeko baliatzen diren aldetik baino ez dute zentzurik. Zehatzago esanda, hizkuntza gizakiok gizatalde baten barruan komunikatzeko erabiltzen dugun zeinu-sistema da. (Zarraga, 2010: 29)

Elkarren hurbilekoak diren termino sorta hori ikusita, orain hobeto ulertuko da gorago aitortzen zen zalantza: Zertarako edo zein funtzio-tarako da hemen hizpide dugun euskarazko gaitasun edo ezagutza?

Baina horrekin ez dugu amaitu *hizkuntza-gaitasun* terminoa argitzeko dugun auzia. Izan ere, euskal soziolinguistikan badago ugari erabilia den —eta ez kasualitatez— beste termino bat, testuinguru soziolinguistikoa hobeto ulertzeko premiei erantzun nahi diena: *Hizkuntza-gaitasun erlatibo* delakoa. Sarri aipatua izaten den arren, definizio bakarra aurkitu dugu, zeinak euskarazko gaitasuna gaztelaniarekin baino ez duen alderatzen:

...euskaraz hitz egiteko gaitasunaz edo gaitasun-ezaz gain, gaztelania baino hobeto edo errazago hitz egiteko trebezia ere adierazten du. (Sagarduy, 2009: 7)⁶

Hizkuntza-gaitasun erlatiboa erabilia izan den zenbait adibidetan ikus daitekeenez,⁷ batzuetan hiztunen trebezia edo erraztasun orokorra aipatzen da eta, bestetan, zehazten da gaitasun hori *ahozko* dela. Termino horren erabilera aplikatua egin du V. *Inkesta* Soziolinguistikoak, euskaraz eta erdaraz dakizkiten elebidunek hizkuntza horietatik zeinetan moldatzen diren errazago edo hobeto adierazteko (*Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza*, 2013: 25):

Elebidunak hiru multzotan banatu ditzakegu, euskaraz edo erdaraz hitz egiteko daukaten erraztasun handiagoaren edo txikiagoaren arabera.

- Euskal elebidunak euskaraz erdaraz baino errazago moldatzen direnak dira.
- Elebidun orekatuak berdin moldatzen dira euskaraz zein erdaraz.
- Erdal elebidunak hobeto moldatzen dira erdaraz euskaraz baino.

Baliotsua da *hizkuntza-gaitasun erlatibo* terminoa sortu izana, jakina baita hainbat kasutan hobekien ezagutzen den hizkuntza dela erabilia izateko aukera gehien duena. Izan ere, elebakarra den —edo hizkuntza nagusi garbi bat duen— testuinguru batean (ingelesa Londresen, adibidez) bertako hizkuntza nagusiaz dugun ezagutza mugatua balitz ere, saiatuko ginateke hori erabiltzen, nahiz eta euskaraz (edo beste hizkuntza batetan) gaituago sentitu. Aldiz, Euskal Herrian, zenbait egoeratan erdararantz jotzeko joera izaten da, hizpide duen gaia hiztunak gaztelaniaz euskaraz baino hobeto menderatzen badu.

Beraz, zalantza ugari izango dugu *hizkuntza-gaitasunak* zer izan behar duen ongi zedarritu ahal izateko, egoera jakinean asebate beharreko komunikazio premiak aurretik argitu ezean: a) *Zertarako* edo *zein diren* premia horiek; b) *Zer-nolako hizkuntza-trebeziak* behar diren; c) *Nolako ingurune soziolinguistikorako*; ingurune elebakar, elebidun edo eleaniztunerako.

Hizkuntza-gaitasun erlatiboa erabilia izan den zenbait adibidetan ikus daitekeenez, batzuetan hiztunen trebezia edo erraztasun orokorra aipatzen da eta, bestetan, zehazten da gaitasun hori ahozko dela.

**UNESCOk
euskara
zaurgarri mailan
sailkatu du,
hizkuntza nagusi
eta boteretsuekin
alderatuta duen
estatusik eza dela
eta. (UNESCO,
2010: 32, 35)
Egoera horretatik
irteteko
aspaldian abiatu
zen Euskal
Herrian gizarte
mugimendu
kementsu bat
euskararen
gainbehera eten
eta joera hori
iraultzeko asmoz,
eta bizirik bezain
osasuntsu dirau
oraindik ere.
Horri esker
ditugu, gaur
egun,
euskalgintza
sozial eta
instituzional
emankorrak.**

1.2 Jorratu beharreko eremua argitu nahirik

UNESCOk euskara *zaurgarri* mailan sailkatu du, hizkuntza nagusi eta boteretsuekin alderatuta duen estatusik eza dela eta. (UNESCO, 2010: 32, 35) Egoera horretatik irteteko aspaldian abiatu zen Euskal Herrian gizarte mugimendu kementsu bat euskararen gainbehera eten eta joera hori iraultzeko asmoz, eta bizirik bezain osasuntsu dirau oraindik ere. Horri esker ditugu, gaur egun, euskalgintza sozial eta instituzional emankorrak. Euskalgintza horiek partekatzen duten zero-ertzari erreparatuta, ez da ausardia handirik esatea gure aztergaiak zein izan behar duen: Joshua A. Fishman-ek sortutako *Reversing Language Shift* (RSL) delakoa edo, Mikel Zalbidek kontzeptuari eman dion euskarazko ordaina baliatuz, *Hizkuntza Indarberritze* (HINBE) prozesua (Zalbide, 2015). Hona hemen *Soziolinguistika Hiztegiak* jasotzen duen kontzeptu horren esanahia:

Hizkuntza indarberritze: Funtzioak eta erabilgarritasuna galduz doan hizkuntza batek hizkuntza-ordezkapeneranzko joera hori etetea eta egoera iraultzea. (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 39)

Hizkuntza bat indarberritzeko, hiztun berriak irabazi behar dira, dudarik gabe; *hizkuntza-gailasuna* kide eta herritar gehiagorengana hedatu behar da. Baita, Fishmanek esan bezala, hizkuntzak dituen jardunguneen edo eremuen pisua edo luze-zabala handitzea ere, eta ahaztu gabe harreman hurbilenetan hizkuntza erabiltzeari egile horrek eman zion garrantzi handia.

Azken buruan, HINBE prozesuaren hizpide jartzean ez dugu ezer berririk asmatu. Izan ere, Euskara Biziberritzeko Plan Nagusiak (EBPN), 1999an, dagoeneko zehazten zituen helburuek HINBE motako prozesu bat baino ezin zuten jomuga izan:

Planak hiru alderdi nagusi bereizten ditu:

- Euskara ondorengoetaratzea. Euskararen belaunaldiz belaunaldiko transmisioak etenik izan ez dezan lortzea. Horren barruan daude familia bidezko jarraipena, irakaskuntzaren bidezko hizkuntzaren eskurapena eta hiztun helduak euskalduntzea.
- Euskararen erabilera. Euskararen aldeko auzogintza eta zerbitzugintza. Honen helburua euskara gizarteko esparru guztietara zabaltzea da. Esparruz esparruko azterketa egiten da.
- Euskararen elikadura. Hizkuntza bera lantzea eta aberastea. Corpusari begirako atal honetan hizkuntzaren kalitatea ez ezik, liburugintza, komunikabideak, publizitatea eta kulturgintza ere sartzen dira. (Zarraga, 2010: 52)

HINBE jomugari begira, hankamotz gelditzen dira hizkuntza-egituren deskripzio hutsera edo hizkuntza-sistemara mugatzen diren *hizkuntza-gaitasun* bezalako definizioak (aurreko puntuan aipatu dugun bezala). Ildo bereko kezka izan zuten Dell Hymes eta John Gumperz-ek, eta horien ustez hizkuntza, erabilia izan dadin, modu zabalago batera ulertu behar da:

...hizkuntzaren erabilera aztertzean, sistemaren egituraketaz gain, komunikazio-egoeren ezaugarriak izan behar dira kontuan. Zentzu horretan, hiztunak gizartearen funtzionamenduaren ezagutza behar-beharrezkoa du, interakzio egokiak gertatu ahal izateko. (Gumperz eta Hymes, 1972). (Zarraga, 2010: 29)

Ikuspegi zabalago horri heltzeko *komunikazio-gaitasun* kontzeptua sortu zuten esandako egileek, *hizkuntza-gaitasun*arena baino egokiagoa zelakoan. Jarraian doaz *Soziolinguistika Hiztegiak* eta *Soziolinguistika Eskuliburuak* ematen dituzten bi definizioak:

Komunikazio-gaitasun: "Hiztunak egoera desberdinetan behar bezala komunikatzeko behar dituen ezagutzen multzoa. Arlo honetan, garrantzi handia du hizkuntza-barietate edo kode aproposa aukeratzeak, edo konbentzio sozial eta linguistikoak errespetatzeak." (Soziolinguistika Hiztegia: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 50)

Komunikazio-gaitasuna: egoera eta testuinguru ezberdinetan hizkuntza modu egokian erabiltzeko konpetentzia. Beste azpigaitasun batzuk barnebiltzen ditu: gaitasun linguistikoa, gaitasun soziolinguistikoa, gaitasun diskurtsiboa eta gaitasun estrategikoa. (Soziolinguistika Eskuliburuak: Zarraga, 2010: 29)

Definizio horiek ikusiz eta gure aztergaia RLS edo HINBE ikuspegitik ulertuz gero, zereginari hobeto egokitzen zaio *komunikazio-gaitasun* kontzeptua *hizkuntza-gaitasun*arena baino. Alegia, eguneroko edozein egoeratan komunikatzeko gauza diren hiztunak beharko ditu euskarak.

Bide horretatik, badago oraindik baliokidea ez, baina *komunikazio-gaitasun*etik nahikoa hurbil dagoen Pierre Bourdieuk sortutako beste kontzeptu hau:

Hizkuntza-kapital: "Pertsona batek hizkuntza-merkatuan eta, oro har, gizartean lehiatzeko baliabide gisa erabil ditzakeen ezagutza linguistiko eta komunikazio-gaitasunen multzoa". (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 34)

Horrela, "*hizkuntza-merkatu eta, oro har, gizartean lehiatzeko*" beharko diren trebeziek "*komunikazio-gaitasunen multzoa*" ongi asebate beharko dute, hiztunak hizkuntza batean egin dezan; norberak gizartean bete

**Horrela,
"hizkuntza-
merkatu eta, oro
har, gizartean
lehiatzeko"
beharko diren
trebeziek
"komunikazio-
gaitasunen
multzoa" ongi
asebate beharko
dute, hiztunak
hizkuntza batean
egin dezan;
norberak
gizartean bete
beharko dituen
funtzioen
araberakoak.**

**Komunikazio-
gaitasuna zein
hizkuntza-
kontzientzia
dituen hiztun
osoa litzateke
euskararen
transmisioa eta
gaitasuna
ebaluatzeko
parametroa,
HINBE
prozesuak hala
eskatuta.**

behar dituen funtzioen arabera. Baina, bide horretan beste zerbait gehiago ere behar da oraindik, elebidunak edo eleaniztunak diren aldetik, euskaldunek beste hizkuntza-aukera erosoagoak badituztelako. Premia horiei aurre egiteko *hiztun oso* kontzeptua eskaintzen digu *Soziolinguistika Hiztegiak*:

Hiztun oso: Hizkuntza-erabilera osoa, hots, gizarte funtzio guztiak behar bezala betetzeko modukoa, eta hizkuntza-kontzientzia bizia dituen hiztuna. (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 16).

Hiztun oso izateak, beraz, beste zerbait gehitzen die *komunikazio-gaitasunak* eskatzen duenari; *hizkuntza-kontzientzia*, hain zuzen:

Hizkuntza-kontzientzia: Norberaren hizkuntzari kultura-balio bereizgarria ematek eta hizkuntza horrek norberaren hizkuntza-komunitatea definitzen duela kontsideratzetik sortzen den motibazio arrazionala. Motibazio horren bidez, hizkuntzaren ezagutzari eustea eta ezagutza hori sakontzeko joera sustatzen da. (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 15)

Esango genuke mota horretakoak direla euskararen RLS edo HINBE prozesu arrakastatsuak behar dituen hiztunak: *hiztun osoak*. Alegia, euskarazko trebezia komunikatibo osoz jabetuta, hizkuntza horri kultura-balio bereizgarria ematen dioten hiztunak, euskara beren komunitateko hizkuntzatzat jotzen dutenak, eta horiek guztiek motibatuta euskarazko ezagutza mantendu eta handitzen dutenak. Hots, idealki horiek lirateke hiztunek bete beharko lituzketen baldintzak hizkuntza-merkatuan lehiatu ahal izateko, eta HINBE prozesua arrakastatsu suerta dadin. Izan ere, *hizkuntza-merkatuan* dagoen lehia izugarria tarteko, hizkuntza gutxituari eusteko elebidunak edo eleanitzak diren hiztunek motibazio berezia behar izaten dute. Motibazio gehigarririk izan ezean, hiztun horiek badituzte beste aukera abantailatsuagoak edota erosoagoak. Idealki bederen, mota horretako hiztunak lirateke hemen *gaitasun* etiketa pean aztergaitzat hartu beharko genituzkeenak. Ikus dezagun, hurrengo lerroetan, euskal hiztunen errealitatea nolakoa den.

HINBE kontzeptua oso lagungarri gertatu zaigu *hizkuntza-gaitasuna* zer den argitzeko bilatzen genituen erantzunak aurkitzeko.⁸

1.3 Hurbilpen teorikoa

Aurreko atalean esan bezala, *komunikazio-gaitasuna* zein *hizkuntza-kontzientzia* dituen *hiztun osoa* litzateke euskararen transmisioa eta gaitasuna ebaluatzeko parametroa, HINBE prozesuak hala eskatuta. Maila horretara

iristeko osatu behar den prozesuaz hausnartzean *sozializazio* kontzeptuak erraztu dezake gure lana. Horrela definitzen du termino hori *Soziolinguistika Hiztegiak*:

“Sozializazio: Pertsona (haurra, bereziki), inguruneko gizarte eta kulturaren balio, arau eta jokabideak eskuratuz, bizitza sozialera egokitzea eta gizarte horretako kide bihurtzea. (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 35)

Sozializazioa azaltzean, Peter Berger eta Thomas Luckmann-ek (1968) azpimarratu zuten gizakiok ez garela gizarteko kide jaiotzen, egin egiten garela, prozesu luze baten ondorioz. (Berger eta Luckmann, 1968) Era berean, esan dezakegu gizakiok ez garela hiztun-komunitate bateko kide jaiotzen, baizik eta egin egiten garela, horretan ere prozesu luze baten ondorioz. (Martínez de Luna, 2013b: 121) Hizkuntzaren transmisioa eta gaitasuna aztertzeke *sozializazio* kontzeptua egoki delakoaren ustea partekatzen dugu, adibidez, Nafarroako familia bidezko hizkuntza transmisioa aztertu duen Paula Kasaresekin (Kasares, 2013).

Hizkuntzaren transmisioa *sozializazio* prozesuaren atal bat bezala ulertzea egokia dela onartuz gero, hurrengo pausoa izango da *sozializazioaren* gaineko gako-ideiak gogora ekarri eta hizkuntza-sozializaziora egokitzea. Hona hemen garrantzitsuenak (Martínez de Luna, 2013b: 122-123): 1) Hizkuntza bizia ikasten da, ez gramatika bezalako ezagutza formalik; 2) Hiru prozesu ditu: kognitiboa, identifikaziokoa eta afektiboa; 3) Taldearen hizkuntza eta harreman sareak bereganatzen dira; 4) Hizkuntza-komunitatearekiko atxikimendua eta talde kohesioa lortzen dira; 5) Hizkuntza-komunitatea birsortzen da; 6) Hizkuntza bizitzan zehar ari da ikasten eta premia berrietara egokitzen; 7) Lehen *sozializazioa*, funtsezkoena, haurtzaroan gertatzen da, batez ere familian⁹; 8) Bigarren *sozializazioa* jarraian gertatzen da, hezkuntza sisteman, aisialdian, lagunarteko giroan, hedabideen bitartez, etab.; 9) Egoera sozial bakoitzeko hizkuntzaren egokitasuna eta erabilera premiak barneratzen dira; 10) Hitzuna ez da erabat determinatua; partaide aktiboa da eta jasotakoa alda dezake.

Sozializazioaren esanahia hezurmamitzen duten oinarritzko ideia horiek izango ditugu hizpide hurrengo ataletan, hizkuntza-gaitasunaren askotariko aurpegiak eta hizkuntza-transmisioaren zigi-zagako bideak hobeto ulertu eta interpretatu ahal izateko.

1.4 Baliatutako informazioak

Lanketa enpiriko mota honetan ez gara inolaz ere aitzindariak, eta, hortaz, gure aurretik bide bera egin duten beste batzuen lana baliatu

Hizkuntzaren transmisioa sozializazio prozesuaren atal bat bezala ulertzea egokia dela onartuz gero, hurrengo pausoa izango da sozializazioaren gaineko gako-ideiak gogora ekarri eta hizkuntza-sozializaziora egokitzea.

dugu. Ez bakarrik batzuek eta besteek han-hemenka emandako datuak lerro hauetan errepikatuz, baizik eta askotan lan horietako zenbait testu hitzez-hitz transkribatuz. Zintzotasunaren izenean, iturri horien aitortza egingo dugu kasuan kasu, baina, arintasunaren izenean, testuan zehaztasun guztiak behin eta berriz aipatu gabe. Barka diezaguten egileek horrela jokatu izana. Dena den, iturri nagusiak zein izan diren jarraian argituko dugu.

Hizkuntza-gaitasunaren eta lehen-hizkuntza zein familia bidezko transmisioaren atalak osatzeko, batez ere *V. Inkesta Soziolinguistikoa* erabili dugu, Euskal Herri osoarentzat (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 15-28). Datu mota horietan sakontzeko, berriz, EAEko Eustatek (2011) eta Nafarroarako Euskarabideak (2015) eskainitako *Biztanleria Zentsuko* datuak izan ditugu iturri.

Irakaskuntzaren atala osatzeko, Eustaten irakaskuntza estatistikak (Eustat, 2016), ISEI-IVEIk ikastereduen euskarazko gaitasunari buruz egindako ikerketak (ISEI-IVEI, 2005 eta 2007), Unceta eta Luna-ren (2012) 4. *Hezkuntza. EAEko Txosten Sozioekonomikoa, 2012*, eta EHUK Unibertsitate Zenbakitan seriean argitaratutako datuak (Euskal Herriko Unibertsitatea, 2016) erabili ditugu batez ere.

Azkenik, Euskalduntze-alfabetatzearen atalerako, *Hizpide* aldizkaria (Habe, 2008) eta HABEk eskainitako datuak (Euskara Aholku Batzordea *et al.*, 2014a) baliatu ditugu batik bat. Baita ere, Mintzapraktika egitasmorako, Aztiker enpresaren lana (Aztiker, 2010) eta Hezkuntza Berritzeko Zuzendaritzak eskainitako hainbat datu (Euskara Aholku Batzordea *et al.*, 2014a).

Irakaskuntzaren eta euskalduntze-alfabetatzearen bi atal horietako datuak, EAE mailakoak dira.

Informazio-iturri horien datu asko eta asko bilduak izan dira dagoeneko Eusko Jaurlaritzako Lehendakaritzaren Prospekzio Soziologikoen Kabineteak osatu zuen *Euskararen diagnostikoa* izeneko txostenean, emaitzak Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzaren Euskararen Aholku Batzordearen eskuetan jarritz (Euskararen Aholku Batzordea *et al.* 2014a). Beste horrenbeste esan daiteke aurreko bildumaren gainean burutu zen ESEP. *Ildo estrategikoen AMIA proposamenak* (Euskararen Aholku Batzordea *et al.* 2014b).

Hala ere, esandako horiekin ez dira agortzen baliatutako informazio-iturrien zerrenda eta hemen aipatzeke gelditu zaizkigunak aurrerago zehaztuko ditugu, erabili ahala.

1.5 Asmoaren zailtasun metodologikoak

Hasieran esan dugunez, lan honetan dugun jomuga bikoitza da; batetik, euskararen *transmisioa* zein *gaitasuna* zenbatekoak eta nolakoak diren aztertzea, eta, bestetik, horiek eskaintzen dituzten emaitzen gainean balantzea egitea. Ahalegin horietan, ordea, zenbait muga eta zailtasun enpirikorekin ere egin dugu topo, eta, horregatik, hasierako asmoa mugatuta edo kamustuta suertatu da batzuetan. Jarraian azalduko dira aurkitutako zailtasun nagusiak.

Lehenengo oztopoa eremu geografikoarena izan da. Euskarazko gaitasunaren zein hizkuntza horren transmisioaren deskribapen ebaluatzailea burutzea xede, hizkuntza horren lurralde guztiak aintzat hartu nahi izan ditu lan honek. Hala ere, daturik ezak murriztu du asmo hori eduki askoren kasuan eta, horren ondorioz, batzuetan Nafarroa eta askotan Iparraldea lanketa jakin batzuetatik at gelditu dira. Hortaz, analisiak ez du beti jorratu Euskal Herri osoa. Eremu geografikoekin jokatzek ekar lezakeen datuak nahasteko arriskua ekiditeko, erreferentziazko lurralde zein den argitzen joango gara, kasuan kasu.

Bigarren zailtasun mota informazioaren baliozkotasun eta fidagarritasunarena da. Alegia, hizkuntza-gaitasuna neurtzen dugunean, nahi duguna eta modu egokian ari gara zinez neurtzen, ala gaitasun hori partzialki eta modu alboratuan edo malguegi izan da jaso? Hori lotuta dago arestian azaldu diren *hizkuntza-transmisio* eta *hizkuntza-gaitasun* kontzeptuen gaineko zalantzei. Izan ere, hizkuntza-gaitasuna zenbait trebetasunek osatua da, baina horiek labur edo motz geldi daitezke HINBE prozesuaren balorazio zuzena egiteko benetan neurtu beharko genukeenarekin alderatuz gero. Galdera hauxe da: nola neurtu eta ebaluatu *hizkuntza-merkatuan lehiatu behar duen euskararen hiztun oso* izaera?

Bestalde, gaitasuna neurtzeko tresnerien diseinua beti ez da behar dugunerako nahikoa egoki. Adibidez, *Europako Kontseiluaren Hizkuntzen Erreferentzia Markoan* (Habe, 2005) neurtu ohi diren trebetasunak lau dira, lehenago esan bezala: irakurmena, idazmena, entzumena eta mintzamina, eta ikasleek irakaskuntzan lortzen dituen emaitzak neurtzeko irizpide horietan oinarritu dira ISEI-IVEI (2005 eta 2007). Baina, bestalde, *V. Inkesta Soziolinguistikoa* (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013) zein *Biztanleriaren Zentsua* (Eustat) inkestaren bidez bildutako informazioa dute oinarri. Hartara, irakaskuntzan egindako probetan ez bezala, *V. Inkesta Soziolinguistikoa* eta *Biztanleriaren Zentzuan* neurtzen den hizkuntza-gaitasuna norberak bere buruz aitortutakoa da eta,

***Lan honetan
dugun jomuga
bikoitza da;
batetik,
euskararen
transmisioa zein
gaitasuna
zenbatekoak eta
nolakoak diren
aztertzea, eta,
bestetik, horiek
eskaintzen
dituzten
emaitzen gainean
balantzea egitea.***

**Hizkuntza-
jabekuntza
sozializazioaren
atal gisa ikusteak
zeregin honetan
lagundu dezake:
“... sozializa-
zioaren
gorabeheretan
sakonduz,
hizkuntzaren
prozesua hobeto
uler daiteke.”**

hortaz, subjektiboa. Jakina denez, erantzun subjektiboek kontzeptu bertsuan bildutako erantzunek errealtate oso ezberdinak isla ditzakete. Hortik galderak: iturri horiek guztiek ematen dituzten gaitasunaren gaineko informazioak gaitasun mota bera islatzen dute? Neurtu nahiko genukeen *hiztun oso* jasotzen dute? Sarri, aztergai diren gaiak neurtzeko konbentzio edo konstruktio bat eraiki eta baliatu ohi da, ezinbestez. Baina, halakoak onartzea bezain garrantzitsua da lanabes horiek izan ditzaketen mugez ohartaraztea.

Azkenik, ikerketek jorratu duten adin-tarteen ezberdintasuna da beste zailtasun aipagarri bat. Adibidez, *V. Inkesta Soziolinguistikoko* datuak 16 urte edo gehiagoko biztanleriari dagokio eta Eustaten zein Euskarabidearen *Biztanleria Zentsuetako* datuak 2 edo 5 urte edo gehiagoko biztanleriari.

2. HIZKUNTZA-SOZIALIZAZIOAREN BILAKAERA

I Arestian esan dugunez, hizkuntza-jabekuntza sozializazioaren atal gisa ikusteak zeregin honetan lagundu dezake: “...sozializazioaren gorabeheretan sakonduz, hizkuntzaren prozesua hobeto uler daiteke.” (Martínez de Luna, 2013b: 123) Horrela, transmisio horretan garrantzitsuak diren eragileak sozializazioan diharduten berberak dira. Hemen, eskura izan dugun informaziora halabeharrez mugatuz, euskararen sozializazioa aztertzeko aintzat hartu ditugun eragileak familia, irakaskuntza sistema, eta helduen ikaskuntza dira. Kanpo gelditu zaizkigun beste eragile batzuek ere pisu handia izan dezakete hizkuntza-transmisioan eta, zehatzago, euskararen sozializazioan, hala nola hedabideak, IKT berriak, auzokideek eta lagun koadrilak eta elkarte, bilgune eta beste motetako erakundeak (sindikatuak, elizak...).

2.1 Familia bidezkoa

Lehen hizkuntza (H1) esaten diogu, umeak hiru urte bete bitartean familia ingurunean jasotako hizkuntzari. Hain da garrantzitsua transmisio hori, zein hizkuntza baten bizindarra neurtzeko faktorerik erabiliena den, Joshua A. Fishmanek dioenez: “*The most commonly used factor in evaluating the vitality of a language is whether or not it is being transmitted from one generation to the next* (Fishman 1991)” (UNESCO, 2003: 9).

Etxean, familiaren bidez eta haurtzaroko lehenengo urteetan jasotzen den hizkuntza, aurrerantzean izango da, ia beti, funtsezkoena, barneratuena, berezkoena eta osatuena hiztunarentzat. Ohikoena hori den arren, ordea, ez da ezinbestean gertatuko, betiere bestelako eragileren

jokaera eta hiztunaren beraren garapenaren arabera. *Lehen sozializazioaren* emaitza zuzena da *lehen hizkuntza* (H1) eta, batez ere familiak ezartzen duen ereduari jarraitzen dio:

Sozializazio prozesu hori modu askotan gauza daiteke; izan ere, zenbat kultura hainbat sozializazio. Era berean, jaioberria nolako hizkuntza komunitatetan sortu, halako Lehen Hizkuntza; hortaz, zenbat hizkuntza-komunitate, hainbat Lehen Hizkuntza edo hainbat hiztun mota. (Martínez de Luna, 2013b: 121)

Txepetxek *berezko prozesu* deitu zion hizkuntzaz jabetzeko jarraibide horri eta, Kasaresen ustez, familia bidezko sozializazio orokor gisa ulertuz, egundoko garrantzia hartzen du hizkuntzaren biziraupenari begira:

Hizkuntzen belaunez belauneko jarraipena haurrak hiztun bilakatzeko prozesuan oinarritzen da. Haurrak familian eta eguneroko hurbileko harremanetan, sozializazio prozesuan, jabetzen dira lehen hizkuntzaz (edo hizkuntzez). (Kasares, 2013: 5)

Familia bitartez jasotako hizkuntzaren transmisioa, lehenengo sozializazioaren atala den aldetik, hizkuntza ikaste hutsa baino askoz gehiago izan ohi da: “...sozializazioa eta lehen hizkuntzaren ikasketa eskutik helduta doaz, edo, nahiago bada, hizkuntzaren ikasketa sozializazioaren atal bat baino ez da.” (Martínez de Luna, 2013b: 123) Hortaz, alderdi kognitiboko hizkuntza-gaitasuna ez ezik, osagai identitarioak zein afektiboak ere helarazten zaizkie sozializatuak izaten ari diren hurrei; hala nola balioak, ideologia, sentimenduak, emozioak eta abar. Horrezaz gain, ematen zaizkie familia barruko zein —familiaren bitartez eskuratutako— kanpoko harreman-sareak. Hau da, euskarazko hiztun-komunitate bateko izaera zein sentimendua. Beraz, hizkuntzari lotuta doazkion gizatalde baten kultura eta beste hainbat osagai transmititzen zaizkie. Egile batzuen ustez, hizkuntza bitartez helarazitako munduaren ikuspegi propioa ere bai.

Familiaren bitartez euskaldundu diren pertsonak bi motatakoak dira eta, V. Inkesta Soziolinguistikoaren kontzeptuak baliatuz, horrela izendatu daitezke: *euskaldun zaharrak* (*lehen hizkuntza* euskara soilik dutenak) zein *jatorrizko elebidunak* (euskara eta erdara batera jaso dituztenak) (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 29-32). Bi transmisio mota horiek elkarrekin hartuta, familian euskaldundu direnen multzoa gutxiengoa da, oro har, Euskal Herrian. Izan ere, euskara lehen hizkuntza da Euskal Herriko 16 urte edo gehiagoko 537.000 (%20,3) biztanleentzat. Horien artetik, euskara soilik jaso dutenak %15,4 dira. Aipagarria da

Lehen hizkuntza (H1) esaten diogu, umeak hiru urte bete bitartean familia ingurunean jasotako hizkuntzari. Hain da garrantzitsua transmisio hori, zein hizkuntza baten bizindarra neurtzeko faktorerik erabili den.

**Familiaren
bitartez
euskaldundu
diren pertsonak
bi motatakoak
dira eta,
kontzeptuak
baliatuz, horrela
izendatu
daitezke:
euskaldun
zaharrak (lehen
hizkuntza
euskara soilik
dutenak) zein
jatorrizko
elebidunak
(euskara eta
erdara batera
jaso dituztenak).**

**Lehen hizkuntza
euskara dutenen
ehunekorik
handiena 65
urtetik gorako
helduen artean
dago eta behera
egiten du
adinarekin
batera.**

lurralde batetik bestera dagoen aldea. Izan ere, lehen hizkuntza euskara dutenak nagusi dira Nafarroa Beherean eta Zuberoan (%51,2), baina ez gainerako lurraldeetan: Gipuzkoan %33,9 dira, Lapurdin %14,5, Bizkaian %11,5, Nafarroan %6,1 eta Araban %3,4.

Beste %4,9k euskara eta erdara, biak batera jaso du etxetik, familia giroan. Lurraldeka aztertuta, baliorik handiena Nafarroa Beherean eta Zuberoan aurkitzen da (%9,7) eta txikiena Araban (%2,7).

Azkenik, familiaren bitartez erdaraz bakarrik sozializatuak izan direnek erabateko gehiengoa osatzen dute: bost biztanletik lauk (%79,7k) erdara¹⁰ soilik jaso du etxean, baliorik handiena Arabakoa (%93,9) eta txikiena Nafarroa Behera eta Zuberokoa izanik (%39,1).

2.1.1 Lehen hizkuntzaren bilakaera

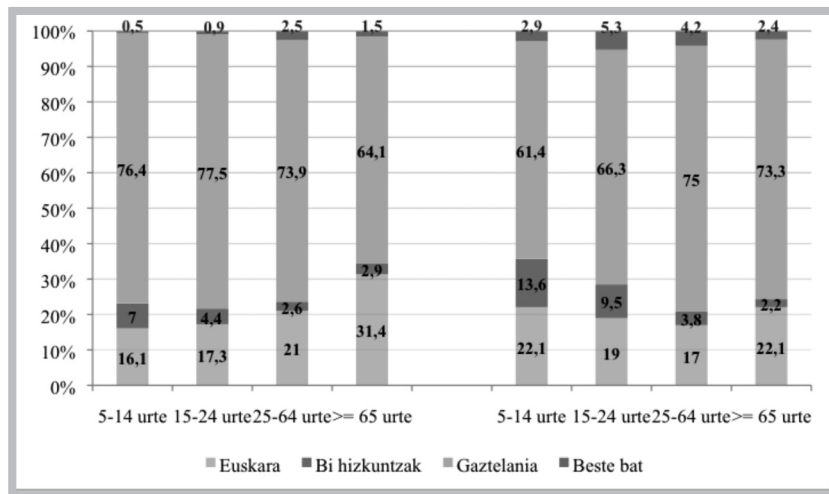
V. Inkesta Soziolinguistikoaren (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 33) arabera, lehen hizkuntza euskara dutenen ehunekorik handiena 65 urtetik gorako helduen artean dago eta behera egiten du adinarekin batera. Baina adin talde gazteenean joera-aldaketa dago, eta euskara lehen hizkuntza gisa hazi egin da 25-34 adin taldetik 16-24 urteetakora, hurrengo bi kasuotan: euskara soilik dutenak %12,5etik %13,7 izatera pasa dira eta euskara gehi erdara, bi-biak, dituztenak %5,9tik %9,1ra. Bestalde, 16-24 urtetik bitartekoen datuak, 2011n, 20 urte lehenago adin-tarte berean zeudenekin alderatuz, lehen hizkuntza euskara dutenek behera egin dute zerbait (%15,7tik %13,7ra) baina lehen hizkuntza euskara eta erdara zituztenek gora egin dute nabarmen (%3,4tik %9,1era).

Hala ere, kontuan hartu behar da datu orokor horien atzean, joera ezberdinak ezkutatzen direla. Izan ere, euskarak lehen hizkuntza gisa izan dituen joera-aldaketa eta hazkundea EAEn hasi da gertatzen, batez ere. Nafarroan 50 urtetik beherakoan artean, lehen hizkuntza dutenen ehunekoa %4tik gora mantendu da adin-talde guztietan. Iparraldean, aldiz, gazteenen artean gero eta txikiagoa da lehen hizkuntza euskara dutenen ehunekoa.

EAEko Biztanleria Zentsuaren datuak baliatuz (Eustat, 2011) zehatzago ikusten da erkidego horretako bilakaera, 1986-2011 bitartean (1. grafikoa): euskara lehen hizkuntza dutenen pisua jaisten doa adinekoen artean eta, aldiz, igotzen gazteengan. Horrela, 1986tik 2011ra daturik deigarrienak adin-tarte gazteenetan gertatu dira: bikoiztu da bi hizkuntzak (gaztelania eta euskara) jaso dituztenen ehunekoa: 1986an 5-14 urte bitartean %7

izatetik, 2011ko %13,6ra, eta 15-24 urte bitartean %4,4tik %9,5era. Era bertsuan, euskara soilik jaso dutenen ehunekoa ere hazi da adin tarte horietan: %16,1etik %22,1era 5-14 adin tartean eta %17,3tik %19a 15-24koan.

1. Grafikoa: Lehen hizkuntza adinaren arabera. 1986-2011 (%tan)

Iturria: Eustat: Biztanleriaren eta Etxebizitzaren Zentzua 1986-2011

5 urte edo gehiagoko biztanleen artean, *lehen hizkuntzako* ehunekoetan alde handia dagoela EAEko lurralde batetik bestera. Horrela, *lehen hizkuntza* erdara dutenen baliorik txikiena Gipuzkoak du (%54,4), ondoren Bizkaiak %79,4 eta Arabak %87,9.

Argi utzi behar da *lehen hizkuntzak* izan duen bilakaera ez dela homogeneoa izan EAEko zonalde soziolinguistiko mota guztietarako, eta bereziki udalerri euskaldunenetan euskarak beherakada nabaria izan du *lehen hizkuntza* gisa:

Lehen hizkuntza euskara zutenen kopuruak behera egin du orokorrean, baina beherakada hori askoz nabariagoa izan da udalerri euskaldunetan: 1991. urtean %68,6koa izatetik 2011. urtean %58,4koa izatera jaitsi da lehen hizkuntza euskara dutenen kopurua udalerri euskaldunetan ... (Iurrebaso, 2015: 50)

Hortaz, HINBE prozesuari begira, esan daiteke *lehen hizkuntzan* joera aldaketa garrantzitsuak eta norabide ezberdinekoak ari direla gertatzen, bereziki, EAEn: familia bidezko euskara sozializazioa adin-tarte gazteenetan euskara bakarrik edota erdararekin batera areagotzen ari da, baina, aldi berean, gune soziolinguistiko oso euskaldunetako udalerrietan higatzen; alegia, euskararentzat *arnasgune* den habitatean.

**HINBE
prozesuari
begira, esan
daiteke lehen
hizkuntzan joera
aldaketa
garrantzitsuak
eta norabide
ezberdinekoak
ari direla
gertatzen,
bereziki, EAEn:
familia bidezko
euskara
sozializazioa
adin-tarte
gazteenetan
euskara bakarrik
edota
erdararekin
batera
areagotzen ari
da, baina, aldi
berean, gune
soziolinguistiko
oso
euskaldunetako
udalerrietan
higatzen; alegia,
euskararentzat
arnasgune den
habitatean.**

Azkenik, aurrera begira jarritz, EAEko balizko hizkuntza-bilakaera hogei urte barru, 2036an, zein izan daitekeen ezagutzeko, lurralde autonomo horretako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak aurreikuspen saio bat egin du. Horren arabera:

“...euskara lehen hizkuntza dutenak %30,5 izango dira (gaur egun, %23,5). 24 urtetik beherakoen artean gertatuko da aldaketarik handiena: gaur egun %32,1ek du euskara lehen hizkuntza, eta 2036an, ia erdira iritsiko da (%48,8). 25-49 adin tartean, gaur egun %20,7 baldin bada euskara lehen hizkuntza dutenen ehunekoa, 2036an heren batera iritsiko da. Aldiz, 50 urtetik gorakoen artean euskara lehen hizkuntza dutenen kopurua jaitsi egingo da, gaur egungo %22,6tik %20,9ra.” (Euskararen Aholku Batzordea, 2016: 9)

Aurreikuspen horien arabera¹¹, beraz, euskarak aurrerapausoa emango luke lehen hizkuntza gisa eta, jakina denez, hori lagungarri izan liteke hizkuntza horretan sozializazio osatuagoa gero eta euskal herritar gehiagok izan dezaten eta, era horretan, euskarazko *hiztun osoak* gero eta gehiago izan daitezen.

2.1.2 Elebidunak lehen hizkuntzaren arabera

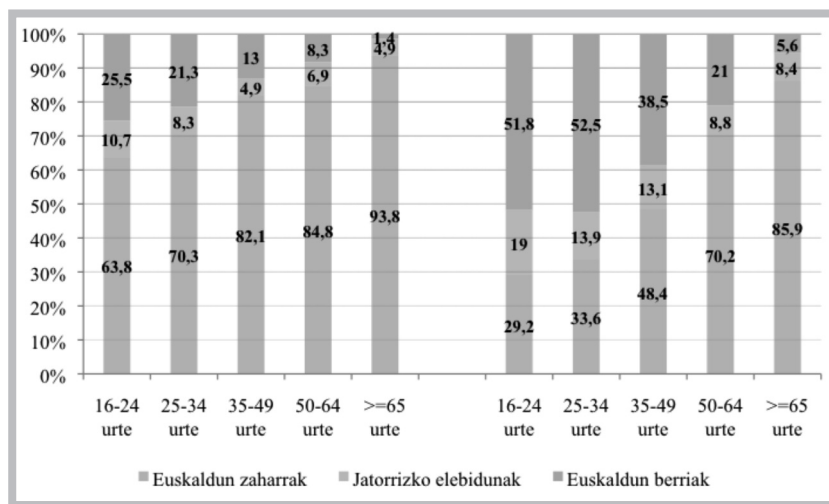
V. Inkesta Soziolinguistikoaren kontzeptuak baliatuz, Euskal Herriko 16 urte edo gehiagoko biztanleria osoa ez, baizik eta adin horietako *elebidunei* soilik erreparatuko diegu hemen, jakiteko horiek etxean zein hizkuntza jaso duten. (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 31-33).

Elebidunen erdiak euskara baino ez du jaso etxean (%52,5), alegia, *euskaldun zaharra* da. Elebidunen %12,6k euskara eta erdara jaso du eta, hortaz, *jatorrizko elebiduna* da. Azkenik, elebidunen herenak baino gehiagok ez du euskararik jaso etxean eta *euskaldun berria* da (%34,9). Azken hauek, beraz, etxetik kanpo euskaldundu dira, euskara bigarren hizkuntza gisa jaso, batez ere eskolan edo euskaltegian, eta ingurune soziolinguistiko oso euskaldunetan *kalean* —auzokide edota lagun giroan— ere bai.

Elebidunen multzoa asko aldatu da azken 20 urteotan. Izan ere, 1991n elebidun gehienak (%79,3) *euskaldun zaharrak* ziren eta, 2011n, nagusi izaten jarraitzen badute ere (%52,5), ia 27 puntuko jaitsiera izan dute. *Jatorrizko elebidunak*, aldiz, gero eta gehiago dira, 5,5 puntuko hazkundera izan baitute. Baina *euskaldun berriena* da hazkunderik handiena izan duen elebidun mota: 21,3 puntukoa.

Hortaz, adinari dagokionez aldaketak gertatu dira: duela 20 urte elebidunen artetik euskaldun zaharrak nagusi ziren adin-talde guztietan. Gaur egun, ordea, 16-24 eta 25-34 urte bitarteko artean erdia baino gehiago euskaldun berriak dira (%51,8 eta %52,5, hurrenez hurren). 1991n, aldiz, adin-tarte horietan elebidunen laurden bana besterik ez ziren euskaldun berri: 16-24 taldean %25,5 eta 25-34koan %21,3. Bestalde, jatorrizko elebidunak ere gero eta gehiago dira adin-talde guztietan eta hazkunde handia izan dute 16-24 urte bitarteko gazte elebidunen artean: 2011n %19 jatorrizko elebiduna da eta 1991n %10,7 baino ez zen.

2. Grafikoa: Elebidunen lehen hizkuntza adinaren arabera. 1991-2011 (%tan)

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011

Hortaz, gazte elebidunen artean *euskaldun berrien* nagusitasuna argia da EAEn eta Nafarroan, eta Iparraldean ere gero eta gehiago dira mota horretako elebidunak.

Euskaldun zaharrek eta jatorrizko elebidunek lehen sozializazioa (*lehen hizkuntza edo* H1) euskaraz burutu dutenez, sozializazio maila hizkuntza horretan osatuagoa izango da euskaldun berriena (euskara H2) baino, *Arrue* ikerketak erakusten duen bezala:

Oro har, lehen hizkuntza edozein izanik ere, ikasleen ahozko gaitasun erlatiboak beren lehen hizkuntzaranzko joera adierazten du, bai LMH4ko eta bai DBH2ko ikasleen artean. Bi ikasmailetan da nabarmena joera hori. LMH4n, euskara lehen hizkuntza duten ikasleen %74 hitz egiteko euskaraz moldatzen da errazago, eta proportzio bera dute gaztelania lehen hizkuntza dutenek ere: %74k gaztelaniaz errazago moldatzen dela aitortzen du. (...) Intentsitate

**Gazte elebidunen
artean euskaldun
berrien
nagusitasuna
argia da EAE
eta Nafarroan,
eta Iparraldean
ere gero eta
gehiago dira
mota horretako
elebidunak.**

berarekin ez bada ere, eta DBH2ko kasuan hain nabarmena ez den arren, ahozko gaitasun erlatibo aitortuak lehen hizkuntzaren alderako joera du. (Martínez de Luna et al., 2013a: 34)

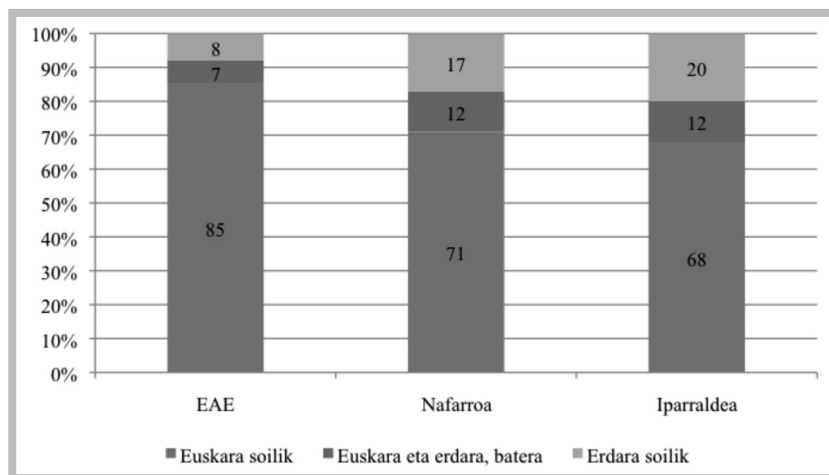
Lehen hizkuntza erdara izanda, etxetik kanpo euskaldundu direnek normalean bigarren sozializazioan osatu dute prozesu hori, eskolan edo euskaltegian. Horrek, arestian esan dugunez, ondorioak izango ditu beren euskarazko sozializazio horretan, bigarren sozializazioa ez baita lehena bezain sakona izaten eta, euskarazko ikaskuntza burutu dute nerako, erdara lehen sozializazioaren zutabe zen. Gainera, bigarren sozializazioa formalagoa eta sistematikagoa da eta, hortaz, askoz zailago —ia ezinezko— izango da iristea lehenengo sozializazioan lortu den barneratze mailara eta, *hizkuntza-kontzientziaren* arabera, inplikazio afektibo handira. Era berean, euskarazko hiztun-komunitatearen harreman-sareak eta kidetasun sentimenduak, berriz ere kontzientzia hori tarteko, arinagoak izango dira *euskaldun berri* horiengan. Barneratze horiek guztiak, erdal munduaz dituztenak baino dezente ahulagoak izango dira, oro har.

2.1.3 Lehen hizkuntza, gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera

Familia bidezko transmisioa nolakoa izan den hobeto ezagutzeko, *V. Inkesta Soziolinguistikoan* galdetu zaie 16 urte edo gehiagoko inkestatu guztiei zein hizkuntza jaso duten etxean, emaitzak beren gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera aztertuz. (*Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza*, 2013: 34-36).

Gurasoak biak elebidunak izanik, EAEko seme-alaben %85ek, Nafarroako %71k eta Iparraldeko %68k euskara hutsa jaso du. Euskara eta erdara, bi-biak, EAEko %7k, Nafarroako %12k eta Iparraldeko %12k jaso dituzte. Azkenik, EAEko %8k, Nafarroako %17k eta Iparraldeko %20k ez du euskararik jaso etxean.

3. Grafikoa: Familia bidezko hizkuntza-transmisioa, guraso biak elebidunak

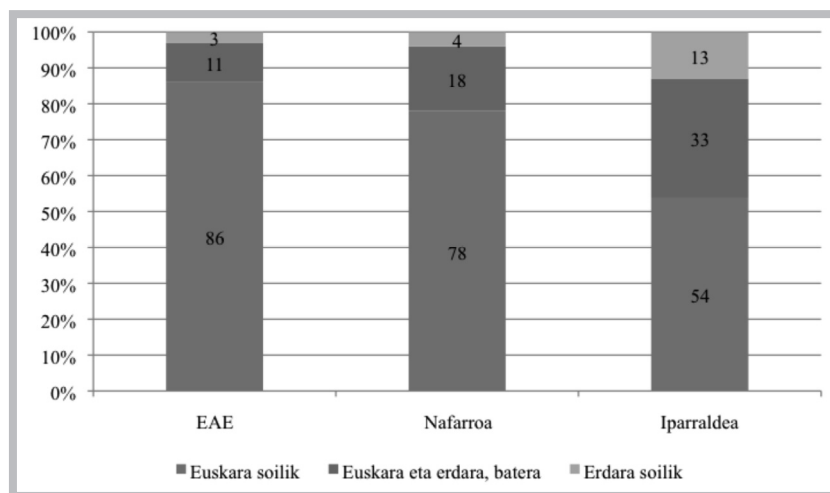
EAEn, guraso biak elebidunak izanik, 2 eta 15 urte bitarteko seme-alaben %86k euskara hutsik jaso du etxean, Nafarroan %78k eta Iparraldean %54k.

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011

Azken hamabost urteko transmisioaren bilakaeraren berri izan ahal izateko, 2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak dituzten inkestatuak hautatu, eta hizkuntza nola transmititu duten ere galdetu zaie *V. Inkesta Soziolinguistikoa*n. Zehatzago, EAEn, guraso biak elebidunak izanik, 2 eta 15 urte bitarteko seme-alaben %86k euskara hutsik jaso du etxean, Nafarroan %78k eta Iparraldean %54k. Euskara erdararekin batera jaso du EAEn %11k, eta aipagarria da gero eta gehiago direla euskararekin batera gaztelania edo beste hizkuntza bat transmititzen duten guraso elebidunak. Nafarroan %17 dira eta Iparraldean %33. Hortaz, 2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak dituzten inkestatuetatik EAEn eta Nafarroan oso gutxi dira euskara transmititu ez duten bikote elebidunak (%3 eta %4, hurrenez hurren). Iparraldean, ordea, guraso biak elebidunak izanik ere, gehiago dira euskararik transmititu ez dutenak (%13). Beraz, azken belaunaldian eta guraso biak euskaldunak direnean, zerbait areagotu da euskararen familia bidezko transmisioa —euskara soilik edo erdararekin batera— biztanleria osoaren datuekin alderatuta.

**Gurasoetako
bakarra
euskalduna
izanik ere,
euskararen
transmisio
horretan ere
desberdintasun
handiak daude
adinaren
arabera, gero eta
gehiago
transmititzen ari
delako.**

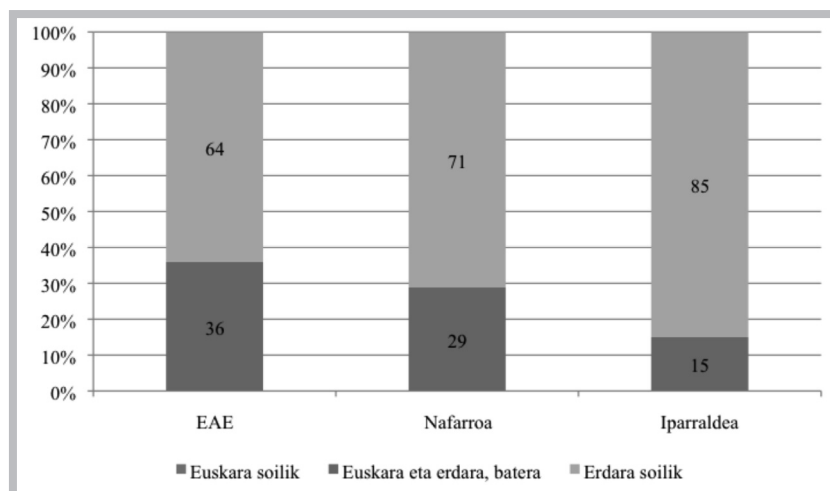
4. Grafikoa: Familia bidezko hizkuntza-transmisioa (2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak dituzten familietan), guraso biak elebidunak

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011

Berriz 16 urte edo gehiagoko biztanleriara bueltatuz, gurasoetako bat baino ez izanik elebidun, gehienek erdara soilik transmititu dute: %64k EAEn, %71k Nafarroan eta %85ek Iparraldean. Aurrekoen osagarri, euskara erdararekin batera transmititu dute %36k EAEn, %29k Nafarroan eta %15ek Iparraldean. Beraz, definizioz gurasoen erdia euskalduna den arren, seme-alaben erdia baino askoz gutxiago dira euskara familian jaso dutenak.

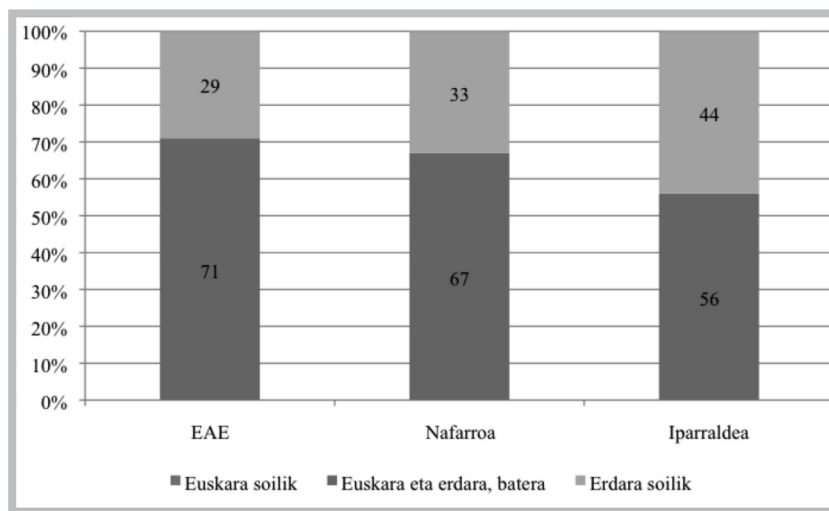
5. Grafikoa: Familia bidezko hizkuntza-transmisioa, gurasoetako bat elebiduna

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011

Baina, gurasoetako bakarra euskalduna izanik ere, euskararen transmisio horretan ere desberdintasun handiak daude adinaren arabera, gero eta gehiago transmititzen ari delako. Horrela, 2-15 urteko seme-alabei dagokienez, gurasoetako batek euskaraz ez dakienean, seme-alaba gehienek euskara eta erdara jaso dituzte: EAEn, %71, Nafarroan %67k eta Iparraldean %56k.

6. Grafikoa Transmisioa 2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak dituzten familietan, gurasoetako bat elebiduna.

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011.

Hortaz, euskararen familia bidezko transmisioan aldaketarik handiena bikote mistoen artean gertatu da, lehen gehienek ez zutelako euskararik transmititzen eta, orain, 2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak dituzten familietan eten hori asko murriztu delako: Iparraldean %44 dira euskara transmititzen ez dutenak, EAEn %29 eta Nafarroan %33.

Hortaz, hizkuntza baten bizindarra neurtzeko Fishmanek aipatzen zuen faktorerik ohikoenean badago oraindik zuloa: belaunaldiz belaunaldi ez da ehuneko ehunean familiaren bidez transmititzen. Adinean jaitsi ahala, ordea, joera hori iraultzen ari da eta hori itxaropentsua da euskararen biziberritzeari begira, Sagarduyk konprobatu duen joerak aurrerantzean ere betetzen jarraitzen badu, behinik behin:

Gurasoen adinak badu seme-alaben lehen hizkuntzan nolabaiteko eragina. Izan ere, bikotekidea zenbat eta gazteagoa izan, orduan eta txikiagoa da lehen hizkuntza gaztelania soilik duten seme-alaben ehunekoa eta handiagoa lehen hizkuntza euskara edo euskara eta gaztelania dutenena.” (Sagarduy, 2009: 6)

**Hizkuntza-
gaitasun maila
desberdina duten
bikoteetan,
euskaraz ondo
dakiena ama
izateak zabaltzen
ditu aukerak
transmisio-
prozesua
osatuagoa izan
dadin.**

Hala ere, gogora ekar dezagun, betiere Sagarduyk esana, soilik gurasoen euskarazko hizkuntza-gaitasun egokiak ez duela berez hizkuntza-transmisioa bermatzen:

Biek euskaraz ondo hitz egin arren, batek ere ez badu euskara lehen hizkuntza gisa jaso, transmisioaren ehunekoa asko jaisten da. Izan ere, bi gurasoak euskaldun berriak direnean, lehen hizkuntza gisa euskara jasotzen duten seme-alaben ehunekoa (euskaraz soilik nahiz gaztelaniarekin batera) ia erdira jaisten da. (Sagarduy, 2009: 9)

Azken oharpen hori ezin egokiagoa da euskararen transmisioaren etorkizuna airean egon litekeela ohartarazteko. Izan ere, guraso euskaldun berriak gero eta ugariagoak direnez, familian eta seme-alabekin egingo duten hizkuntza-hautua gehienbat euskararen aldekoa izango ote den zalantzan jartzen du Sagarduyk. Ahuleziak ahulezia, hala ere, egile horren esanetan, azken belaunaldietako transmisioaren hazkunderik adierazgarrienak guraso euskaldun berrien kasuan gertatu da, transmisioaren balioak urte gutxitan halako hiru bihurtuz. (Sagarduy, 2009: 13)

Generoaren ikuspegitik ere badago zer aipatu, egile horrek berak konprobatu duen bezala. Izan ere, hizkuntza-gaitasun maila desberdina duten bikoteetan, euskaraz ondo dakiena ama izateak zabaltzen ditu aukerak transmisio-prozesua osatuagoa izan dadin:

Transmisioaren ehunekoak handiagoak dira, hizkuntza hobeto hitz egiten duena ama denean, eta alde hori bereziki deigarria da hizkuntzaren aldetik bikotekideen arteko aldea handiagoa denean, hau da, batak ondo hitz egin eta besteak batere hitz egiten ez duenean. (Sagarduy, 2009: 10-11)

2.2 Irakaskuntza bidezko transmisioa

Arriskuan dauden hizkuntzak biziberritzeko jorratu behar diren bost arlo garrantzitsuenen artean irakaskuntza kokatzen du UNESCOk (2003: 5). Hizkuntzaren transmisio mota honekin lehenengo sozializaziotik bigarrenera ari gara igarotzen, haurtzaroa igaro eta nerabezarora hurbildu eta murgildu ahala. Irakaskuntzan burutzen den euskara sozializazioa bi hiztun mota ezberdinez osatzen da gaur egun, horietako bakoitzean funtzio ezberdinak betez.

Batetik, lehen hizkuntza (H1) euskara izan duten *euskaldun zaharrak* eta *jatorrizko elebidunak* ditugu. Horiek, eskolan ere hizkuntza horretan murgiltzen badira, familian hasitako euskararen sozializazioa are txertatuagoa izango dute bigarren irakaskuntzaren laguntza horrekin. Lehe-

nengo eta bigarren sozializazio-metatze horren eskutik, hiru emaitza mota erdietsi daitezke: a) euskarazko sozializazio zein gaitasuna erdarazkoak baino sendoagoak izan, baldintza batzuk betez gero —arnasgune euskaldunetan, adibidez—; b) bi hizkuntzetan parekoak izan; c) edo, euskararen egoera gutxitua dela-eta gizarteko gainerako sozializazio eragileen poderioz, erdarazkoak oraindik osatuagoak izan euskarazkoak baino. Hortaz, lehen sozializazioari atxikitako kultura-ereduan eta hizkuntzan sakonduko da bigarreanean, eta euskaraz bizitzeko harreman-sare edo hiztun-komunitate zabalagoko ateak ere zabalduko zaizkie hiztun horiei: giro, talde eta harreman-sare berriak, adibidez. Beraz, lehen sozializazioan euskara jaso duen ikaslea, bigarreanean segida izanez gero, euskarazko hiztun osatuagoa izango da eta euskararen komunitatean sustraituagoa egongo da. Konpara liteke, nolabait, hizkuntza normalizatu bateko hiztuna bere hizkuntzan den moduko batekin, edo ia.

Bestetik ditugu, etxeko edo familiako lehen hizkuntza erdara izanik, hezkuntza sistemaren bitartez euskara bigarren hizkuntza gisa ikasi dutenak: *euskaldun berri* mota bat. Hori da, hain zuzen ere, egungo haur eta gazte euskaldun gehienen ezaugarria eta, horren ondorioz, eskolan ikasitako bigarren hizkuntza hori (euskara) lehenengo sozializazioan jaso duten erdara bezain barneraturik ez dute izango; ez hizkuntza-gaitasunaren ikuspegi hutsetik, eta are gutxiago sakonagoa eta zabalagoa den sozializazioaren eraginetik. Adibidez, familia eta bere inguruko harreman-sareak erdaraz izango dituzte gehienetan; alegia, izango duten berezko hiztun komunitatea erdararena izango da. Hortaz, irakaskuntzaren bitartez euskaldundu diren horiek, kasu gehienetan hobeto moldatuko dira erdaraz euskaraz baino. Hori ez ezik, sarri —ez beti— euskarari lotutako balioak, sentimenduak eta ikuspegi orokorra, ahulagoak izango dira *euskaldun zahar*rengan edo *jatorrizko elebidun*engan baino.

Dena den, *euskaldun berriak* izanik ere, litekeena da haien familiek, euskarazko gaitasunik ez, baina euskararen aldeko osagai afektibo zein identitarioak seme-alabei helarazi izana. Litekeena da, familiaren euskarazko harreman-sareko hutsuneak, zeharkako bidetatik (ia) berdindu izana; adibidez, euskarazko aisialdi, giro eta ekintzetan parte hartuz. Horrela, euskara bigarren hizkuntza gisa eskuratu dutenen arteko batzuk erdal komunitateko kide petoak diren hein berean, beste batzuek —gurasoen ardura eta hautuen arabera— antza handia izan dezakete euskara lehen hizkuntza izan dutenekin.

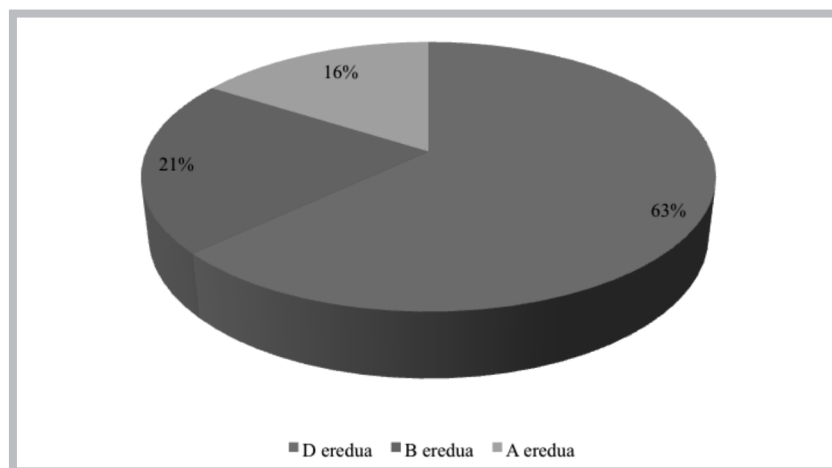
Irakaskuntzari dagokionez, EAE n, unibertsitatez kanpoko irakaskuntzan ikasleen %63k D ikastereduan ikasten zuten 2011-2012 ikasturtean, eta

**Arriskuan
dauden
hizkuntzak
biziberritzeko
jorratu behar
diren bost arlo
garrantzitsuenen
artean
irakaskuntza
kokatzen du
UNESCOk
(2003: 5).**

Irakaskuntzari dagokionez, EAEn, unibertsitatez kanpoko irakaskuntzan ikasleen %63k D ikastereduan ikasten zuten 2011-2012 ikasturtean, eta %20k B ikastereduan. %16k baino ez zuten ikasten A ikastereduan.

%20k B ikastereduan. %16k baino ez zuten ikasten A ikastereduan. Beraz, Haur Hezkuntzako, Lehen Hezkuntzako eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzako ikasle gehienek euskarazko eredueta ikasten dute, EAEn. (Euskararen Aholku Batzordea *eta al.*, 2014a: 49-50)

7. Grafikoa: EAEko irakaskuntza ez-unibertsitarioko ikasleak, hizkuntza ereduaren arabera. 2011-2012 ikasturtea

Iturria: EUSTAT, Irakaskuntza estatistikak

Alde handiak daude datu horiek ikasmailaren eta ikasketa motaren arabera aztertuz gero. Haur eta lehen hezkuntzetan hamar ikasletatik zazpik D ereduari ikasten zuten (%71) eta hamarretik ia seik (%58) DBHn eta batxilergoan. Aldiz, Lanbide Heziketan eta Hezkuntza berezian ia hiru laurdenak A ereduari zebiltzan (%74) eta soilik laurdena D ereduari (%24). Herrialde bakoitzak bizi duen egoera soziolinguistikoak eragina dauka umeen ikasteredua aukeratzeko, eta, EAEn dagokionez, Bizkaian, eta, bereziki, Gipuzkoan, Araban baino hedatuago daude euskarazko ereduak.

Arestian aipatu den Hizkuntza Politikarako Sailordetzaren 20 urtera begirako aurreikuspenean, EAEko irakaskuntza ez unibertsitario osoko bilakaera positiboa espero da, ikastereduei dagokienez:

D ereduari aituko dira ikasleak %81,3 (gaur egun, %61,3); B ereduari aituko dira ikasleak %16,5 (gaur egun, 17,3); A ereduari aituko dira ikasleak %1,7 (gaur egun, %20,9). (Euskararen Aholku Batzordea, 2016: 9)

Bilakaera horrek euskarazko sozializazioa sendotu eta areagotuko luke, euskara lehen hizkuntza dutenen sozializazioari lagunduz eta, multzo, handiena den erdara lehen hizkuntza dutenena, euskaraz sozializatzeko bidean jarritz.

Horiek horrela, galdera da ikasteredu bakoitzak nolako ahalmena izan ohi duen ikasleak euskalduntzeko, eta jakin-min hori asebetetzeko ekingo diogu hurrengo puntuan.

2.2.1 Lehen Hezkuntza

2006 urtean, euskara maila neurtzeko proba egin zuen ISEI-IVEIk EAEko ikastegietan, horren diseinurako *Hizkuntzen ikaskuntza, irakaskuntza eta ebaluaziorako Europako Erreferentzia Markoak* (HABE, 2005) finkatutako irizpideei jarraituz. Horretan, komunikaziorako ohikoak diren lau trebetasunak ebaluatu ziren: irakurmena, idazmena, entzumena eta mintzamina.¹² Probaren xedea hau zen: Lehen Hezkuntzako 6. kurtsoko ikasleen artean, zenbatek duten maila nahikoa euskaraz erreferentziako B1 mailara iristeko. (ISEI-IVEI, 2007: 7) Maila horrekin ziurtatzen den gaitasuna horrela deskribatzen da:

Ulertzen ditu jasotzen duen informazio normal eta argi baten ideia nagusiak honako alorrei buruzkoak: lana, eskola, aisialdia, eta abar. Gai da erabiltzen duen hizkuntza mintzatzen den lekuan sor daitezkeen egoerei aurre egiteko. Testu errazak eta egituratuak ekoizten ditu bere interesguneari edo gai arruntei buruz. Gai da esperientziak deskribatzeko, ametsak, itxaropenak eta gurariak, eta azalpen laburrak adierazten ditu planak eta motiboak argitzeko. (ISEI-IVEI 2007: 8)

Gaitasun horiei erreparatuz, guk hemen konbentzio hau eraiki dugu: hizkuntza-egiaztatze maila horrekin adin horretako ikasleak euskaldundutzat ematea. Beraz, proba gainditu dutenak euskalduntzat hartu ditugu.

Hartutako azpi-laginetik abiatuz, euskara B1 maila gainditzen duten ikasleen kopurua %48,7koa da eta gainditzen ez dutenena %51,3koa. Emaita orokorrekin alde handia islatzen dute ikastereduaren arabera; horrela, probak eskatzen duen maila %2k baino ez du gainditzen A eredu-
duan; B eredu-
duan proportzioa %39,3 da eta, azkenik, D eredu-
duan %66,9 izatera iristen da. (ISEI-IVEI 2007: 25- 26)

Kontuan izan behar da ikasle horien artean lehen hizkuntza euskara dutenak (*euskaldun zaharrak* eta *jatorrizko elebidunak*) zein lehen hizkuntza erdara dutenak elkarrekin daudela; hortaz, badirela batzuk familian euskaraz sozializatuak direnak, eta adierazten duten gaitasuna ez dela hezkuntza sistemaren ondorio hutsa. Hori argi islatzen da emaitzetan ere: familia-hizkuntza euskara (H1) duten ikasleen %62,1k gainditu du proba eta euskararik ez (H1 erdara) dutenen artean %30,5k. (ISEI-IVEI 2007: 68-69) Beraz, familian euskaraz sozializatu ezean heren eskas batek lortzen du euskaraz nahikoa gaitasun. Horrezaz gain, arestian

**2006 urtean,
euskara maila
neurtzeko proba
egin zuen ISEI-
IVEIk EAEko
ikastegietan,
horren
diseinurako
Hizkuntzen
ikaskuntza,
irakaskuntza eta
ebaluaziorako
Europako
Erreferentzia
Markoak (HABE,
2005)
finkatutako
irizpideei
jarraituz.
Horretan,
komunikaziorako
ohikoak diren
lau trebetasunak
ebaluatu ziren:
irakurmena,
idazmena,
entzumena eta
mintzamina.**

***Euskara egoera
gutxituan
dagoenez,
hezkuntza
sistemaren bidez
euskaldundu
diren ikasleak
gaitasun eta
erraztasun
handiagoak
izango dituzte
gaitelaniaz
euskaraz baino.
Kasu batzuetan,
euskararen
hiztun oso
izatek urrun
sentitu daitezke.***

azaldu den *hizkuntza-gaitasun erlatiboa* aintzat hartu behar da hemen. Izan ere, euskara egoera gutxituan dagoenez, hezkuntza sistemaren bidez euskaldundu diren ikasleak gaitasun eta erraztasun handiagoak izango dituzte gaitelaniaz euskaraz baino. Kasu batzuetan, euskararen *hiztun oso* izatek urrun sentitu daitezke.

2.2.2 Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza¹³

Aurretik, 2004-2005 ikasturtean, eta EAEn berriz ere, ISEI-IVEI-k euskarazko gaitasuna ezagutzeko beste proba bat burutua zuen, Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzako 4. (DBH4) kurtsoko ikasleen lagin bat aztergai hartuz. Zehatzago, aztertutako ikasleak B eta D ikasteredukoak ziren; A eredukoak, beraz, at gelditu ziren.¹⁴ Proba honetan ere *Hizkuntzen ikaskuntza, irakaskuntza eta ebaluaziorako Europako Erreferentzia Markoaren* (HABE, 2005) irizpideei jarraitu zitzairen, baina orain B2 maila erreferentziatzat hartuz. Gaitasun jakin batzuk¹⁵ gaindituz gero, ikasleak:

Ulertzen ditu gai zehatzei eta abstraktuei buruzko testu konplexuetako ideia nagusiak, bere espezialitateko eztabaida teknikoak barne. Gai da solasean jarotasun aski onez eta zailtasun handirik gabe parte hartzeko; horrek ahalbidetzen du jatorrizko hitzunekin tentsiorik sortu gabe hitz egiteko. Testu argiak eta zehatzak ekoizten ditu gai askori buruz eta gauza da gai baten inguruan bere ikuspuntua azaltzeko, beste aukeren alde onak eta txarrak azalduz. (ISEI-IVEI 2005: 13)

Gaitasun horiei erreparatuz eta DBH4 maila derrigorrezko hezkuntza sistemaren amaiera aldekoa izanik, guk hemen ere lehenagoko konbentzio bertsua onartu dugu: DBH4ko adinean, hizkuntza-egiaztatze maila horrekin adin horretako ikasleak euskaldundutzat ematea.

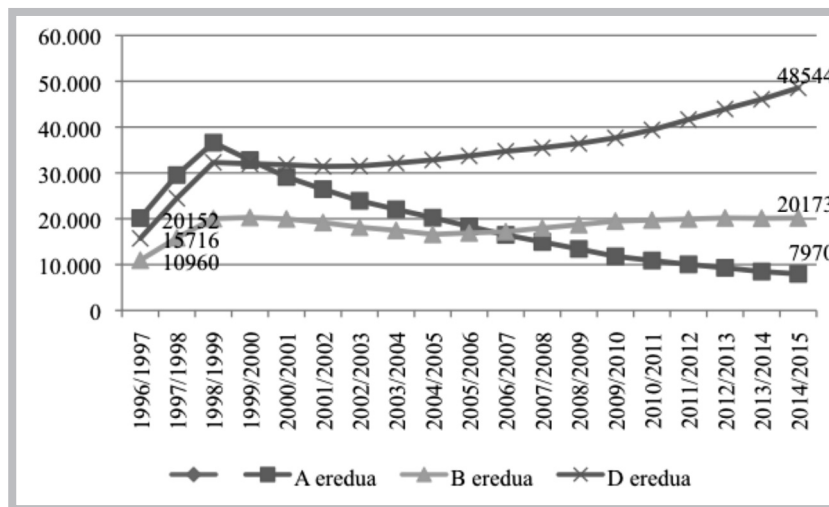
Laginaren %53,7k gainditu du B2 maila, eta %46,3k ez. Zehatzago: B ikastereduan %27,5ek gainditu du eta D ikastereduan %57,2k. (ISEI-IVEI 2005: 35)

Lehen Mailako ikasleen kasuan bezala, hemen ere ikasleen familia-hizkuntzak lotura estua du gainditze mailarekin: etxean euskaraz hitz egiten ez, baina proba gainditu duten ikasleak %38,6 dira. Euskaraz ama eta/edo aitarekin etxean hitz egiten dutenen artean, ordea, %72,6. (ISEI-IVEI 2005: 47)

B eta D ikastereduek lortu duten arrakastaren arteko aldea horren handia dela ikusita, interesgarria da argitzea ikastereduen hedapena ez dela proportzio berdinetan mantendu azken bi hamarkadetan zehar;

hau da, D ikastereduek gero eta pisu handiagoa eskuratu du, batez ere A ereduen kaltetan. Horrela, 2014-2015 ikasturtean, EAEko araubide orokorreko unibertsitateaz kanpoko irakaskuntzetako ikasleen %63k D ereduan ikasten zuten, %26k B ereduan eta %10k A ereduan. Hau da, B2ko proba egin zen urtekoekin (2004-2005) alderatuz, D ereduko ikasleak 15.000 bat gehiago ziren.

8. Grafikoa: EAEko DBHko ikasleen ereduen bilakaera, 1996-2015

Iturria: EUSTAT, Irakaskuntza estatistikak

2004-2005 ikasturtean B2 egiaztatzen arrakasta lortu zuten B eta D ereduetako proportzioak aintzat hartuta, estimazio bat egin dezakegu orduan lortutako arrakasta mailak 2014-2015 ikasturteko ikasleei aplikatzen badizkiegu. Alegia, estimatu ahal izango dugu 2014/2015 ikasturtean zenbat diren derrigorrezko hezkuntza sistemaren bukaeran euskaldunduta irtengo zirenak. Emaitzak honakoak dira: D ikasteredutik euskaraz gaituta irtengo zirenak DBH4ko ikasle guztien %36 dira eta B ikasteredutik beste %7,2. Beraz, ikasle guztien %43,2 lirake euskaraz nahikoa gaituak. Horiei kendu behar zaizkie, 2014/15 ikasturtean, A ereduan zebiltzan DBHko ikasleen beste %10 bat, gutxi gorabehera. Hortaz, EAEn, adin horietan dauden ikasleen heren bat ingurukoa da B2 proba gaindituko zutenak. Euskararen transmisioari derrigorrezko ikaskuntzak egiten dion ekarpenaren isla izan liteke datu hori.¹⁶

Datu horien atzean badago ahaztu ezineko bi ezaugarri garrantzitsu. Bata da, ikasle kopuru horretan biltzen diren ikasleak mota guztietakoak direla, lehen hizkuntzari erreparatuta: euskara soilik, euskara eta erdara batera, edo erdara soilik izandakoak. Arestian azaldu den bezala, lehen

Laginare

%53,7k gainditu du B2 maila, eta %46,3k ez.

Zehatzago: B

ikastereduan

%27,5ek gainditu

du eta D

ikastereduan

%57,2k. (ISEI-IVEI 2005: 35).

**Lanbide
Heziketa, gaur
egun, bizitza
guztian zehar
lantzen den
prozesutzat jo
daiteke. Horren
baitan, zenbait
maila eta adin-
tarte ezberdin
sartzen da, hala
nola
“prestakuntza
arautua (eskola-
adinekoa),
enplegurako
prestakuntza
(lanean
dabiltzanena) eta
gaitasun
profesionalen
aitortza...”.**

hizkuntzak eraginkortasun handia du eta, horren arabera, *euskaldun za-* harrek zein *jatorrizko elebidunek* aukera handiagoa izango dute B2 proba gainditzeko, lehen hizkuntza erdara dutenek baino. Hortaz, etxetik euskara jaso zutenek bazuten —badute, gaur egun ere— gaitasun maila bat, zeinaren gainean irakaskuntzak beste gaitasun berri batzuk pilatzen dituen; alegia, lehenbiziko eta bigarren sozializazioen eragina, bi-biak, metatuta.

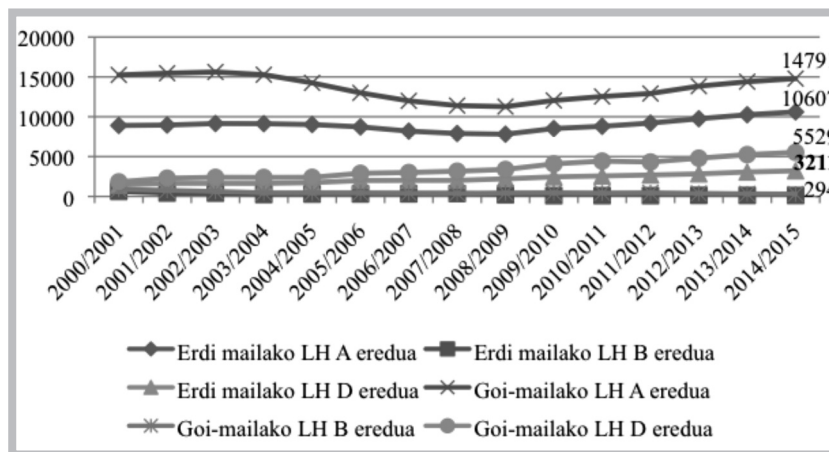
Beste ezaugarria da DBHko ikasleak direla aintzat hartutakoak, ez Oinarritzko Lanbide Heziketako zikloetakoak; zehatzago, Oinarritzko Lanbide Heziketako lehenbiziko urteko ikasleak kanpo gelditu zaizkigu¹⁷, eta batera hartuz gero adin horretako emaitzak zertxobait eskasagoak lirateke. Izan ere, Lanbide Heziketan D ikastereduak duen presentzia askoz murriztagoa da eta, hortaz, hemen aintzat hartu izan ez diren adin bertsuko beste gazte horien arteko gehienak ez dira ikasteredu euskaldunetik igaroko.

2.2.3 Lanbide Heziketa

Lanbide Heziketa, gaur egun, bizitza guztian zehar lantzen den prozesutzat jo daiteke. Horren baitan, zenbait maila eta adin-tarte ezberdin sartzen da, hala nola “*prestakuntza arautua (eskola-adinekoa), enplegurako prestakuntza (lanean dabiltzanena) eta gaitasun profesionalen aitortza...*” (Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2016) Hezkuntza-sistemako lanbide-heziketaren irakaskuntzak honela daude antolatuta: Oinarritzko Lanbide Heziketako Zikloak, Erdi-mailako Heziketa-zikloak, Goi-mailako Heziketa-zikloak eta Espezializazio-kurtsoak.

Euskararen transmisioari formazio lerro hauek nolako ekarpen egin diezaioketen ikusteko, jarraian dugu adibide bat: hizkuntza-ereduek Erdi eta Goi mailetan mende honetan zehar izan duten bilakaera eta egungo presentzia.¹⁸ Hurrengo grafikoan ikus daitekeenez, A ereduiko ikasleak gailentzen dira nabarmen Erdi mailan zein Goi-mailan: 10.607 (%76,1) eta 14.791 (%71,7) ikaslerekin, hurrenez hurren. Lanbide Heziketako maila horietan D ereduaren dauden ikasleak 3.211 (%23) eta 5.529 (%26,8) dira, hurrenez hurren. B ikasteredukoak, gure analisirako, hutsaren hurrengo dira. Mende honen hasieratik gorantz joan dira arian arian D ereduaren proportzioak, baina oraindik ikasleen laurdena inguru baino ez dira bere baitara biltzen.

9. Grafikoa: EAEko Lanbide Heziketako Erdi-mailako eta Goi-mailako ikasleen kopuruen bilakaera, ereduak. 2000-2015

Iturria: EUSTAT, Irakaskuntza estatistikak

Parametro horien arabera, hortaz, nahikoa mugatua da Lanbide Heziketak euskarazko bigarren sozializazioari egiten ari zaion ekarpena.

2.2.4 Unibertsitatea

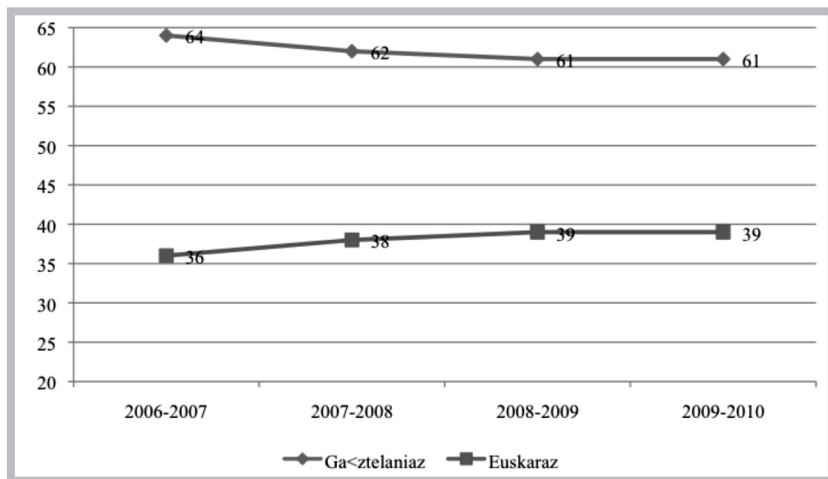
Irakaskuntza sistemak badu euskaraz sakonago sozializatzeko aukera gehiago goi-mailako ikasketak unibertsitarioetan, ikasleek euskarazko adarrean ikastea aukeratuz gero. Goi-mailako ikasketak euskaraz burutzeko gai diren ikasleek nahikoa gaitasun izango dute euskaldun osotzat hartuak izateko, salbuespen bakan batzuekin.

2009/2010 ikasturtean 51.963 ikasle ziren Deustu Unibertsitatean, Euskal Herriko Unibertsitatean eta Mondragon Unibertsitatean matrikulatutakoak. Horietatik, %61 gaztelaniaz eta %39 euskaraz. (Unceta eta Luna, 2012) Esandako axiomaren arabera, herena pasatxok (%39k) gaitasun maila nahikoa izango luke euskaraz.¹⁹

Goi-mailako ikasketak euskaraz burutzeko gai diren ikasleek nahikoa gaitasun izango dute euskaldun osotzat hartuak izateko, salbuespen bakan batzuekin.

Soilik Euskal Herriko Unibertsitateko datuak kontuan hartuta, 2013-2014 ikasturtean sarrera berrien lehen matrikula egiterakoan, euskal adarra aukeratu zuten ikasleen proportzioa %48,1ekoa izan zen; hau da, 2001-2002 ikasturtean (%36) baino 12 puntu handiagoa. Goranzko joera hori zientzia-eremu guztietan gertatu da.

10. Grafikoa: EAEko Unibertsitate-ikasleak, hizkuntza hautaren arabera, 2006-2020.

Iturria: Unceta eta Luna, 2012

Esandako hiru unibertsitatetako datuak eskuratu ditugun lau ikasturteetan apenas egon da bilakaerarik hizkuntzen araberako ikasleen hizkuntza-banaketan. Izan ere, 2006-2007 ikasturtetik 2007-2008 ikasturtera apur bat handitu bazen euskal adarrean ari ziren ikasleen proportzioa, orduz geroztik nahikoa konstante mantendu da euskarazko eta erdarazko adarren arteko banaketaren desoreka.

Alabaina, soilik Euskal Herriko Unibertsitateko datuak kontuan hartuta, 2013-2014 ikasturtean sarrera berrien lehen matrikula egiterakoan, euskal adarra aukeratu zuten ikasleen proportzioa %48,1ekoa izan zen; hau da, 2001-2002 ikasturtean (%36) baino 12 puntu handiagoa. Goranzko joera hori zientzia-eremu guztietan gertatu da.

2.3 Helduen euskalduntze-alfabetatzea²⁰

Helduen *Euskalduntze-Alfabetatze* eta *Mintzapraktika* egitasmoen jomugak, oro har, honakoak dira: familiaren edo hezkuntza sistemaren bitartez euskarazko sozializaziorik ezak pairatu dutenek gabezia horri aurre egitea helduaroan.

Hala ere, helburu zehatzak ezberdinak dira, kasuan kasu. Egoera prototipikoa litzateke, lehen hizkuntza erdara izan dutenek *euskalduntze* prozesuari ekitea, euskara bigarren hizkuntza gisa ikasteko asmoz. Horietako batzuk hizkuntza-ikaste hutsean geldituko dira eta beste batzuk sozializazio osatuagoa bilatuko dute. Proportzio txikiagoan bada ere, euskara lehen hizkuntza izan dutenak ere badira; horrelakoek, txikitako

gaitasuna kamustua dutela konturatuta, gabezia hori bideratu nahi izango dute. Ohikoa da, halaber, *alfabetatzean* izena ematen dutenek euskara lehen hizkuntza izatea eta aldezturik euskal hiztunen komunitatean sozializatua eta bete-betean txertatuta izatea. Halakoek, eskolan erdaraz alfabetatuak izanik, batez ere euskaraz irakurtzen eta idazten trebatzea bilatuko dute. *Mintzapraktika* egitasmoko partaideak, azkenik, ahozko gaitasuna areagotzea eta euskarazko harreman-sareak ehuntzea bilatuko dituzte gehienbat. Errealitateak, hala ere, arketipo horien konbinazio aberatsa eskaintzen du.

2.3.1 Helduen euskalduntze-alfabetatzea

Euskara ikasten ari diren helduen kopuruak urte batzuetan jasan zuen beherakada handia eten da azken urteotan, eta 2012-2013 ikasturtean 32.739 ikasle ziren EAEn. Iparraldean eta Nafarroan ere azken urteetan izandako ikasleen beherakadari aurre hartu zaio 2013-2014 ikasturtean eta hazkundea eman da. (Euskararen Aholku Batzordea *eta al.*, 2014b: 5)

Azterketa EAera mugatuz, ikusten da 2012-2013 ikasturtean 32.378 ikasle izan zirela euskaltegietan: 15 ikasle mila biztanleko. Ikasle gehien zituen lurraldea Bizkaia zen (17.508), ondoren Gipuzkoa (9.888) eta, ikasle gutxien zituen Araba zen (5.343).²¹ Dena den, ikasle kopurua mila biztanleko proportzioan aztertuz gero, Araba da proportzioan ikasle gehien zituen lurraldea: 17 ikasle mila biztanleko. Gutxien zituen, berriz, Gipuzkoa zen (14 ikasle mila biztanleko). Tartean Bizkaia, mila biztanleko 15 ikaslerekin.

Adinari dagokionez, 2012-2013 ikasturtean, 56 urte edo gehiagokoak %7 baino ez ziren; 41-55 urte bitartekoak %32; 31-40 urte bitartekoak %31; 21-30 urte bitartekoak %22; azkenik, 16-20 urtekoak %10. Hortaz, bi heren inguru 40 urtetik beherakoak dira.

Ikasleen adinak gora egin du nabarmen 1994-1995 eta 2012-2013 ikasturteen artean. 1994-1995 ikasturtean ikasten ari ziren ikasleek 27 urte zituzten, batez beste, eta 2012-2013 ikasturtean jardundakoek 37 urte.

Ikasketei dagokionez, ikasleen erdia inguruk unibertsitate ikasketak ditu: lizentziadunak dira %28, irakasleak %4 eta diplomatuak %15. Azken hamahiru urteetan, 2000/2001etik 2012/2013ra bitartean, aldaketarik handiena irakasle-eskolako ikasleena izan da: %8 izatetik %4 izatera pasa dira.

Ogibidearen arabera, multzorik jendetsuena ikasleek osatzen dute (%21). Gainerakoan, ogibide mota askotarikoa den *beste* kategorian

Azterketa EAera mugatuz, ikusten da 2012-2013 ikasturtean 32.378 ikasle izan zirela euskaltegietan: 15 ikasle mila biztanleko. Ikasle gehien zituen lurraldea Bizkaia zen (17.508), ondoren Gipuzkoa (9.888) eta, ikasle gutxien zituen Araba zen (5.343).

**Aurrera begira
jarriz eta
Hizkuntza
Politikarako
Sailburuordetzak
egindako
aurreikuspenaren
arabera "...gaur
egungo
euskalduntze
erritmoari (4.577
urteko) eutsi
egingo zaio..."
(Euskararen
Aholku
Batzordea, 2016:
10) Horrela
izanez gero,
euskaldun
berrien ekarpen
hori hauspo
garrantzitsua
izango da HINBE
prozesurako.**

daude sailkatuta (%20), administrazio publikoetako langileak (%15), langile espezializatuak (%14), teknikariak (%10) eta irakasleak (%8) dira nabarmentzen direnak. Bilakaeran, Administrazio Publikoko langileek 6 puntu egin dute behera: 2007-2008 ikasturtean ikasleen %21 izatera iritsi ziren eta azkenekoan (2012-2013) %15 baino ez. Irakasleen proportzioak 9 puntuz egin du behera: 2001-2002 ikasturtean ikasleen %17 ziren eta 2012-2013 ikasturtean %8.

Bestalde, ikasleen eta langileen proportzioa handitu egin da: batez ere, ikasleena, eta aztertutako azken ikasturtean hauek pasa dira multzo handiena osatzera.

Bestalde, euskaltegietako ikasleen artean igoera nabarmena izan duen taldea langabetuena da. Ikasleen herena pasatxo (%39) langabetua zen 2012-2013 ikasturtean, 2000-2001etakoan %16 baino ez ziren bitartean.

Esana dugu, 2011n EAEn bizi diren 16 urte edo gehiagoko 1.873.000 pertsonetatik 600.050 elebidunak zirela, beste 322.000 elebidun hartzaileak eta 951.000 erdaldunak (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 68). Beraz, elebidun hartzaileak eta erdaldunak elkarrekin hartuta, 1.273.000 inguru pertsonak lirateke EAEn euskaraz ezer edo ondo ez dakitenak; hortaz, horiek lirateke euskalduntze prozesuari ekiteko premia senti zezaketenak. Kontuan hartuz 2012-2013 ikasturtean EAEn 32.378 ikasle izan zirela euskaltegietan, euskara ikasteko premia izan zezaketenen %2,5 da, gur egun, horrela egin dutenen proportzioa.

Aurrera begira jarriz eta Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak egindako aurreikuspenaren arabera "...gaur egungo euskalduntze erritmoari (4.577 urteko) eutsi egingo zaio..." (Euskararen Aholku Batzordea, 2016: 10) Horrela izanez gero, euskaldun berrien ekarpen hori hauspo garrantzitsua izango da HINBE prozesurako.

2.3.2 Mintzapraktika egitasmoa

Mintzapraktika programaren oinarria da euskaraz hitz egiteko zailtasuna zein ohiturarik eza duten edota solaskide egokirik ez duten pertsonak modu antolatu eta sistematikoan elkartzea euskaraz aktiboak diren hiztunekin. Lehengoak *bidelari* izendatu ohi dira eta bigarrenak *bidelagun*.

Imanol Larrea eta Paul Bilbaok Oscar Zapatarengadik jaso duten bezala, sarritan tokian tokiko euskara-taldeak antolatzen du programa mota hau eta egitasmoa Euskal Herri osora zabaltzeko, izen ezberdi-

nekin: Mintzalagun, Berbalagun, Zaharberri, Solaskide, Mintzakide etab.:

Programa honen bidez euskararen inguruko kezka bati konponbidea eman nahi zaio; hain zuzen ere, azken urteetan euskaraz dakitenen kopuruak gora egin du, baina euskaraz egiten dutenen kopurua ez da hainbeste igo eta horrek mugatu egiten du euskararen erabilera. Mintzapraktika ekimenaren bitartez, euskararen erabileran gehien eragiten duten faktoreetan eragin nahi da: hiztunaren euskaraz hitz egiteko gaitasun erlatiboan, harreman-sareko euskaldunen dentsitatean eta hizkuntzarekiko atxikimenduan. (Larrea eta Bilbao, 2010: 282)

Programa mota honek, beraz, euskaraz nahikotasun maila eskuratu dutenen gaitasuna areagotzea eta komunikazio-gaitasun nahiko baterako falta zaizkien dimentsio sozialeko trebeziak garatzea bilatzen ditu; aurretik euskaldundu direnak *Hiztun oso* izatera iristen laguntzea. Mintzapraktika egitasmoak, sozializaziorako eragile petoa izanik, ez ditu nagusiki eduki formalik —gramatikalik, adibidez— jomuga, eta lehen sozializazioan eremu nagusietako bat den dimentsio pertsonaleraino iristen da: “*Gainera, iristen oso zaila den eremu batera iristea lortzen dute; alegia, eremu pertsonalera, harreman pertsonalen arlora, bizitza pribatura (Oskar Zapata, 2007).*” (Larrea eta Bilbao, 2010: 282)

Aztikerrek 2010 egindako ikerlanaren arabera,²² Araban, Bizkaian, Gipuzkoan eta Nafarroa Mintzapraktika programa 97 udalerritan eskaini zen, 2008/2009 ikasturtean. Taldeak 562 ziren, eta partaideak 2.840; taldeko, batez beste, 5,1 lagun. Horietako 2.278 inguru (%80) *bidelariak* ziren, eta 562 inguru, *bidelagunak* (%20).

Lurraldeari dagokionez: Bizkaian ziharduten parte hartzaileen ia erdiak (%46,7), Gipuzkoan %28,8k, Araban %13,8k eta Nafarroan %10,5ek.

Emakumezkoak gehiago ziren gizonezkoak baino. Bidelagunen artean emakumezkoak (%59,4) eta gizonezkoak (%40,6). Bidelarien artean emakumezkoak (%73,0), eta gizonezkoak laurdena baino apur bat gehiago besterik ez ziren.

Batez besteko adina 45 urtekoa zen bidelagunen kasuan, eta 42koa bidelarienean. Bidelarien profila, hortaz, bidelagunena baino gazteagoa zen. Azpimarratzekoa da gazteen presentzia urria egitasmoan.

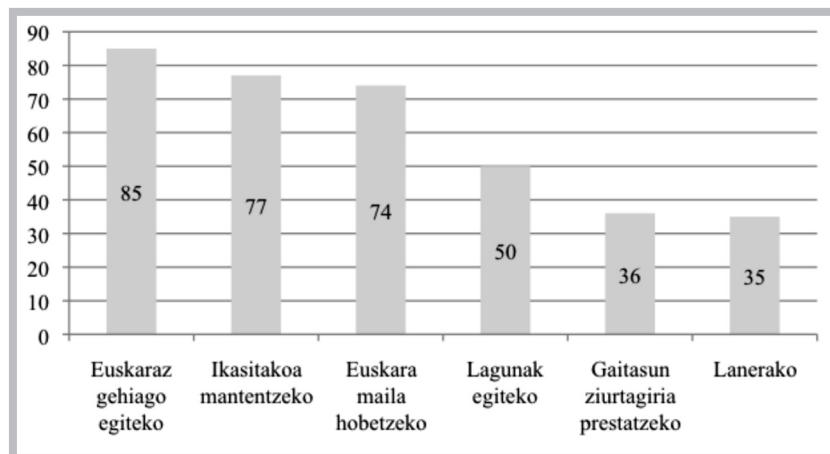
Azkenik, bidelariek euren helburuekiko baikorki baloratu zuten mintzapraktika. Oro har, asko edo zerbait balio izan zien ondoko helburuak

Aztikerrek 2010 egindako ikerlanaren arabera, Araban, Bizkaian, Gipuzkoan eta Nafarroa Mintzapraktika programa 97 udalerritan eskaini zen, 2008/2009 ikasturtean. Taldeak 562 ziren, eta partaideak 2.840; taldeko, batez beste, 5,1 lagun. Horietako 2.278 inguru (%80) *bidelariak* ziren, eta 562 inguru, *bidelagunak* (%20).

**Hizkuntza-
sozializazioa
belaunaldiz
belaunaldi igaro
eta norberaren
bizitzan zehar
irauten duen
prozesua izanik,
hiztun kopuruen
aldetik irabaziak
eta galerak
gertatu ohi dira.**

betetzeko: euskaraz gehiago egiteko %85eri balio izan zion, ikasitakoa mantentzeko %77ri, euskara maila hobetzeko %74ri, euskaraz bizitzeko nahia handitzeko %62ri, lagunak egiteko %50eri, EGA edo beste agiri ofizialen bat prestatzeko %36ri eta lanerako %35eri.

11. Grafikoa: Mintzalagun egitasmoaren asebetetze maila, lorpen motaren arabera

Iturria: Aztiker, 2010

Mintzapraktika egitasmoaren balorazio orokorrari (0-10 eskalan) bidelagun zein bidelariiek eman zioten batez besteko puntuazio oso altua izan zen: 8,6koa bide-lagunek eta 8,5koa bidelariiek. Hortaz, partaideengan gogobetetasuna nagusi.

HINBETik begiratuta, kuantitatiboki baino askoz baliotsuagoa da kuantitatiboki Mintzapraktikak egiten duen ekarpena. Maila kognitiboan —maila hobetzeko, adibidez— lagundu ez ezik, euskararen harreman-sareak eta lagun giroa jorratzen ditu; era horretan, norbanakoak hizkuntzaren sozializazioan sakontzen du eta, aldi berean, hizkuntza-komunitatea sendotu eta hedatzen da.

2.4 Transmisioaren irabaziak eta galerak

Hizkuntza-sozializazioa belaunaldiz belaunaldi igaro eta norberaren bizitzan zehar irauten duen prozesua izanik, hiztun kopuruen aldetik irabaziak eta galerak gertatu ohi dira. Irabaziak bi modutan gerta daitezke: familian hurrengo belaunaldira helaraziz edo, bestela, bigarren sozializazioaren bitartez: familian erdara izan dutenek gerora euskara ikasiz, batez ere hezkuntza sisteman eta helduaroko euskalduntzean. Galerak, aldiz, belaunaldien arteko transmisioa eteten denean edo lehenengo sozializazioan familia bidez jasotakoa gerora galdu edo kamustuz:

...etxetik euskaldundutakoen harreman sareetan ahul baldin bada euskara, edo euskararekiko kontzientzia ahula baldin bada, lehen hizkuntza izatetik bigarrena izatera pasatzeko arriskuan izango dira horiek. (Euskararen Aholku Batzordea, 2016: 22)

HINBE prozesuari begira, izugarritzko garrantzia du galeren isuria etetea. UNESCOk dioen bezala, kanpoko eragileen arriskua ezin bada ahaztu ere, hizkuntza baten hiztunak dira, azken buruan, hizkuntza gorde edo baztertzen dutenak: *"In the end, it is the speakers, not outsiders who maintain or abandon languages"* (UNESCO, 2003: 6)

HINBE ikuspegitik, garrantzitsuak dira hiztun-kopuru absolutuak zein erlatiboak (hiztunen proportzioa biztanleria osoarekiko). Arriskuan dauden hizkuntzen egoera ebaluatzeko UNESCOk eratu duen eskalari erreparatuz, euskarak ba omen zuen, XXI. mendearen hasieran, premia nabarmena hiztun-kopuru erlatiboan aurrerapausoak emateko. Izan ere, 0 maila edo *desagertu* (*extinct*) egoera beheko balioa izanik eta 5. maila edo *salbu* (*safe*) egoera baliorik gorena, euskara 2. mailan edo *arriku larrian* (*severely endangered*) kokapenean legoke, *gutxiengo bat baino ez delako gai hitz egiteko*: *"A minority speak the language."*²³ (UNESCO, 2003: 11) Hala ere, urte batzuk geroago, *Atlas of the World's Languages Danger* argitalpenaren 3. edizioan euskararen balorazioa zerbait arindu da, *arriku* mailatik *zaugarri* mailara aldatuz:

The Basque language is probably the best-known language isolate, or single-language family, as well as one of the most widely recognized minority languages in the world. It is one of the languages that are labelled 'vulnerable' in the current Atlas. (UNESCO, 2010: 35)

Sailkapenean egindako aldaketa horren munta hobeto ulertzeko lan horrek berak ematen du interpretaziorako giltza: *arriku*a berehalakoa ez bada ere, hizkuntzaren estatusa mugatua izatea hizkuntza nagusiek dutenarekin alderatzean:

"...vulnerable languages are those languages that are not immediately endangered but do not have a status equal to the dominant and majority languages. Examples of such languages include Basque..." (UNESCO, 2010: 32)

Irabazi eta galeren balantzea V. Inkesta Soziolinguistikoak eskaintzen digu, belaunaldien arteko transmisioa alde batera utzita eta arreta hiztunengan jarritz. Iturri horrek dioenez, 16 urte edo gehiagoko biztanlerian, lehen hizkuntza euskara, soilik edo erdararekin batera, izan duten gehienek euskara gorde dute eta elebidunak dira: %88k EAEn, %83k

HINBE
prozesuari
begira,
izugarritzko
garrantzia du
galeren isuria
etetea.

Irabazi eta
galeren balantzea
V. Inkesta
Soziolinguis-
tikoak eskaintzen
digu,
belaunaldien
arteko
transmisioa alde
batera utzita eta
arreta
hiztunengan
jarritz.

**Reversing
Language Shift
(RLS) edo
Hizkuntza
Indarberritze
(HINBE) delakoa
gurean gaur egun
zenbatekoa eta
nolakoa den
ikusiko dugu.
Ahalegin
horretan, dena
den, eraikitze
teorikotik
gauzatze
teknikora egon
ohi den
arrakalarekin
egiten dugu topo,
hemen ere.**

Nafarroan eta %75ek Iparraldean. Hala ere, badira euskara guztiz edo partez galdu dutenak. Esandako galera horien zati bat (erdia inguru EAEn eta Iparraldean, eta herena pasatxo Nafarroan) partziala izan da; hau da, pertsona horiek euskaraz ondo hitz egin ez arren, ondo ulertzeko gai dira. Gaur egungo biztanlerian, galera gehienak 50 urtetik gorakoen artean dira.

Bestalde, ordea, lehen hizkuntza erdara izan duten Euskal Herriko 16 urte edo gehiagoko biztanleen artean, euskara ikasi eta gaur egun elebidun izaten jarraitzen dutenak 250.000 pertsona dira; 1991n baino 178.000 lagun gehiago. Horiexek euskararen irabaziak dira, *euskaldun berriak*. Alegia, aurreko ataletan aurkeztu ditugun bigarren sozializazioko irakaskuntzaren eta helduen euskalduntze eta mintzapraktikaren ekarpen garbiak.

Lurraldeka, euskara ikasi dutenak 220.000 lagun dira EAEn (1991n baino 160.000 gehiago), 23.500 Nafarroan (1991n baino 17.000 gehiago) eta 7.000 Iparraldean (1991n baino 5.000 lagun gehiago). Irabazien hazkunde eta galeren arintze horiek gazteen artean antzematen da bereziki, EAEn zein Nafarroan, eta, neurri apalagoan bada ere Iparraldeko gazteen artean ere bai.

Hortaz, 2011ko datuen arabera, galerak 64 urte edo gehiagoko biztanlerian pilatzen da gehienbat; irabaziak, aldiz, adin-tarte gazteenetan.

3. HIZKUNTZA-GAITASUNA

I

Aurreko atalak hizkuntza-sozializaziorako eragile nagusiei eta horietako bakoitzak egin duen ekarpenari eskaini dizkiegu. Orain, prozesu horren emaitzetan jarriko dugu begirada eta, horrela, *Reversing Language Shift* (RLS) edo *Hizkuntza Indarberritze* (HINBE) delakoa gurean gaur egun zenbatekoa eta nolakoa den ikusiko dugu. Ahalegin horretan, dena den, eraikitze teorikotik gauzatze teknikora egon ohi den arrakalarekin egiten dugu topo, hemen ere.

Gogora dezagun, aipamen ugari egin zaiola 2.1. azpi-atalean, RSL edo HINBE prozesuaren premiak ongi ebaluatu ahal izateko *euskarazko gaitasunaz* dugun definizio zehatzik eta egokirik ezari. Kontzeptu horrekin zer esan nahi den ongi ezaugarritzeko hantxe egiten genituen hiru galderei (*Zertarako behar den; Zer-nolako hizkuntza-trebeziak behar diren; Nolako ingurune soziolinguistikorako behar den*) oraindik erantzun gabe ekingo diogu hemen euskara gaitasuna aztertzeari. Izan ere, informazio kuantitatiboa sortu eta biltzeko baliatu diren zenbait gauzatze tekniko

(aldagaien operazionalizazio) baino ez dago *euskarazko gaitasunera* hurbiltzeko. Konstrukto horiek idealki beharko genukeenak ez dira.

3.1 Gaitasunaren hedapena eta bilakaera

V. Inkesta Soziolinguistikoak (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 15-24) 2011n jasotako datuen arabera, Euskal Herriko 16 urte edo gehiagoko²⁴ biztanleen %27 elebiduna da (714.000 biztanle), %15 elebidun hartzaillea (euskaraz zerbait jakin arren hitz egiteko gai ez dena) (388.000 biztanle) eta %58 erdalduna (1.547.000 biztanle). Esandako 2011ko elebidunen kopuru hori, arestian esan bezala, 1991an baino 185.000 gehiago dira. Ehunekotan, %22 izatetik %27 izatera pasa dira denbora tarte horretan.

Lurraldeen arabera, EAEn 16 urte edo gehiagoko %32 elebidunak dira (600.000 biztanle), Iparraldean %21,4 (51.000) eta Nafarroan %11,7 (63.000).

EAE barruan eta 16 urte edo gehiagoko biztanleekin jarraituz, gipuzkoarren %49,9 (300.000 pertsona) elebidunak dira, bizkaitarren %25,4 (254.000) eta arabarren %16,8 (46.000).

Nafarroan, eremu euskalduna da elebidunen ehunekorik eta kopururik handiena duena (%59,3 eta 30.000 pertsona, hurrenez hurren); eremu mistoko elebidunak %9,8 dira, hau da 28.500 pertsona; azkenik, eremu ez euskaldunak du Nafarroako elebidunen ehunekorik eta kopururik txikiena: %2,3 eta 4.500 pertsona.

Iparraldeko lurraldeen artean ere alde handiak daude hizkuntza-gaitasunari dagokionez. Nafarroa Behereko eta Zuberoako biztanleriaren erdia elebiduna da (%52,1, hau da, 17.000 elebidun). Lapurdi barnealdean, biztanleriaren laurdena da elebiduna (%23,9, hau da, 25.500 elebidun). Azkenik, Baiona/Angelu/Miarritz eremuan (BAMen) %8,7 da elebidun (8.500 pertsona).

Azpimarratzekoa da EAEn eta Nafarroan 16-24 urte bitartekoen artean dagoela elebidunen ehunekorik handiena. Iparraldean, aldiz, 65 urte edo gehiagokoen artean dago, eta adinak behera egin ahala behera egiten du elebidunen ehunekoak. Hala ere, Iparraldean duela 15 urte elebidunen ehunekoak behera egiten zuen adinean behera egin ahala, eta 2011an, ordea, joera hori eten egin da eta elebidunen proportzioa gora egiten hasi da 16-24 urtekoen artean.

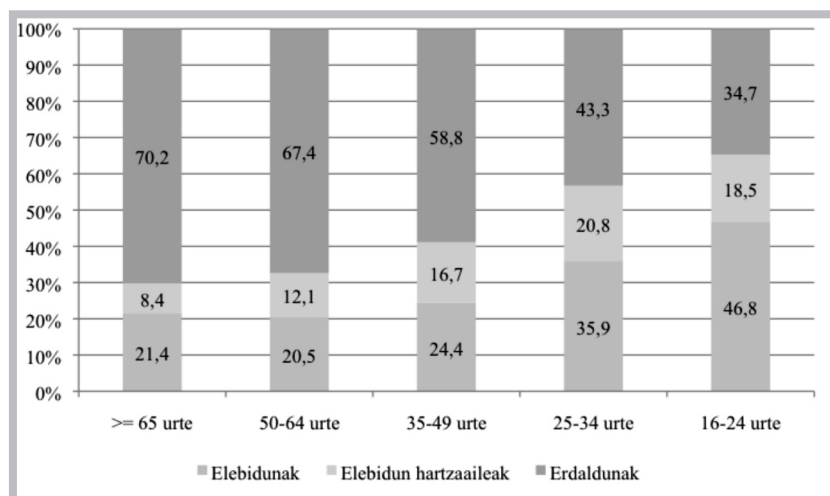
Datuak osotasunean aztertuta, baieztatu daiteke elebidunak gero eta

Azpimarratzekoa da EAEn eta Nafarroan 16-24 urte bitartekoen artean dagoela elebidunen ehunekorik handiena. Iparraldean, aldiz, 65 urte edo gehiagokoen artean dago, eta adinak behera egin ahala behera egiten du elebidunen ehunekoak.

Beraz, azken 20 urteetako adinaren arabera bilakaerari erreparatuz, argi ikusten da Euskal Herri osoan bereziki EAEn eta Nafarroan elebidunen hazkundea gazteenetatik ari dela zabaltzen.

gehiago direla EAEn eta Nafarroan. EAEn hazkunde indartsua, eta Nafarroan apalagoa. Iparraldean, aldiz, galerak daude oraindik, nahiz eta gazteen artean joera-aldaketa sumatu den.

12. Grafikoa: Hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera. Euskal Herria, 2011.

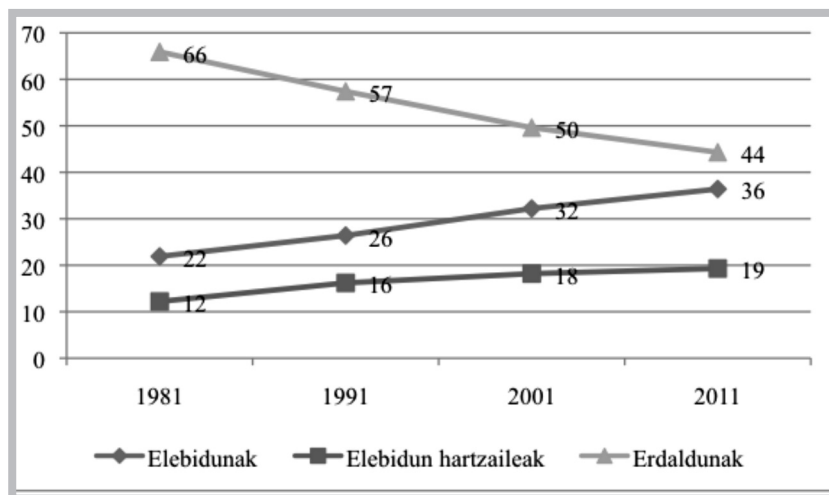
Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa, 2011.

Beraz, azken 20 urteetako adinaren arabera bilakaerari erreparatuz, argi ikusten da Euskal Herri osoan —bereziki EAEn eta Nafarroan— elebidunen hazkundea gazteenetatik ari dela zabaltzen. Bide beretik doa elebidun hartzaileen bilakaera ere, adinean jaitsi ahala gorantz egiten baitu nabarmen.

Bestalde, EAEn (Euskara Aholku Batzordea *et al.* 2014a) eta Nafarroan (Euskarabidea, 2015) *Biztanleria zentsuek* aukera zabaltzen dute adin gazteagoko biztanleria ere aztertzeko. Iturri horien arabera, 5 urte edo gehiago dituzten biztanleen %36 elebidunak dira EAEn eta %14 Nafarroan; hots, 749.182 EAEn eta 82.101 Nafarroan. Elebidun hartzaileak dira %19 EAEn eta %10 Nafarroan; kopuru absolututan 396.922 pertsona EAEn eta 62.132 Nafarroan. Azkenik, %44 dira erdaldunak EAEn eta %74 Nafarroan: 910.032 pertsona EAEn eta 444.658 Nafarroan.

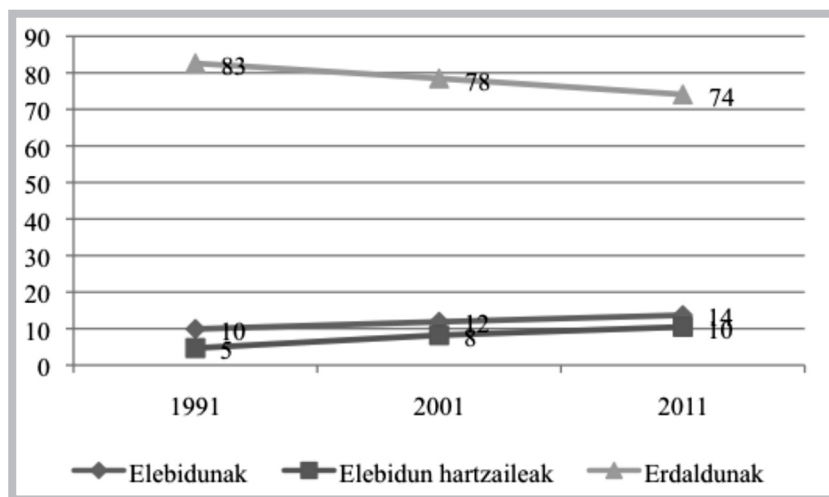
30 urteko epean (1981etik 2011ra) eta 5 urtetik gorako biztanleen artean, EAEn elebidunen proportzioa 14 puntuz handitu da (%22tik %36ra). Nafarroan 20 urteko tartean (1991tik 2011ra) 4 puntuz (%10etik 14ra) igo da.

13. Grafikoa: EAEko hizkuntza gaitasunaren hogeita hamar urteko bilakaera (1981-2011), 5 urte eta gehiagoko biztanlerian.

Iturria: Euskara Aholku Batzordea et al. 2014a.

14. Grafikoa: Nafarroako hizkuntza gaitasunaren 20 urteko bilakaera (1991-2011), 5 urte eta gehiagoko biztanlerian.

Iturria: Euskarabidea, 2015.

Elebidun Hartzailerak multzoak hazkunde handia izan du: EAEn, 1981ean %12 izatetik %19 izatera iritsi dira 2011n (Euskara Aholku Batzordea et al. 2014a: 22) eta, Nafarroan, 1991an %5etik %10era 2011n (Euskarabidea, 2015: 16).

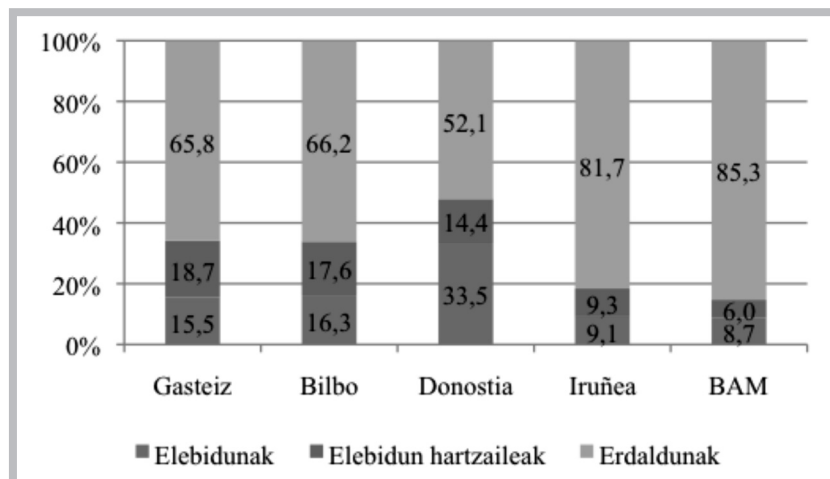
Euskaldunen banaketa geografikoari dagokionez, Donostia, Bilbo, Gasteiz, Iruñea eta BAMEko²⁵ datuei erreparatuz, *V. Inkesta Soziolinguistikoak*

Bost hiriburuek euren lurraldeek baino elebidunen ehuneko txikiagoa dutela. Donostian %33,5 dira elebidunak, Bilbon %16,3, Gasteizen %15,5, Iruñean %9,1 eta BAMEn %8,7.

Beste muturrean daude Euskal Herriko gune soziolinguistiko euskalduneneko herriak. Horietan, gehiengo garbia izanagatik, elebidunen proportzioak behera egin du azken 20 urteetan: 1991n biztanleen %90 zen elebiduna, euskaldunena den 4. gune soziolinguistikoan. 2011an, aldiz, zazpi puntu apalagoa da proportzioa: %83. (Euskara Aholku Batzordea et al. 2014b: 6).

diosku bost hiriburuek euren lurraldeek baino elebidunen ehuneko txikiagoa dutela. Donostian %33,5 dira elebidunak, Bilbon %16,3, Gasteizen %15,5, Iruñean %9,1 eta BAMen %8,7.

15. Grafikoa: Euskal Herriko bost hiriburuen hizkuntza gaitasuna, 2011, 16 urte eta gehiagoko biztanlerian (%).

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa, 2011.

Beste muturrean daude Euskal Herriko gune soziolinguistiko euskalduneneko herriak. Horietan, gehiengo garbia izanagatik, elebidunen proportzioak behera egin du azken 20 urteetan: 1991n biztanleen %90 zen elebiduna, euskaldunena den 4. gune soziolinguistikoan. 2011an, aldiz, zazpi puntu apalagoa da proportzioa: %83. (Euskara Aholku Batzordea et al. 2014b: 6)

Gune soziolinguistiko euskalduneneko udalerrien azterketaren arreta EAEn jarritz, honelako balantzea egiten du Iñaki Iurrebasok:

EAE osoan euskaldunen kopurua nabarmenki handitu da 1981. urtetik 2011. urtera: %21,6koa zen 1981ean eta %37,2koa 2011n. Hazkunde hori, ordea, ez da homogeneoa izan, eta euskaldunen pisua asko igo da udalerri ez-euskaldunetan, 1981eko %13,4tik 2011ko %30,9ra hain zuzen; 30 urtean, beraz, bikoiztu baino gehiago egin da. Udalerri euskaldunetan, ordea, bilakaera ez da hain argia izan: igo egin zen euskaldunen kopurua 1981etik 2001era (%69,8koa izatetik %75,5koa izatera pasatu zen), baina hortik aurrera jaitsi egin da, eta 2011. Urtean %72,3koa da euskaldunen kopurua. (Iurrebaso, 2015: 50)

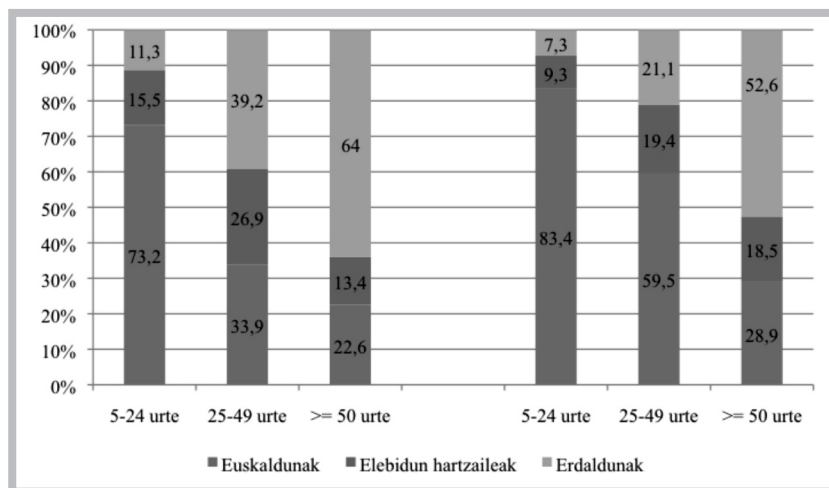
Arreta erakartzen du euskal hiztunen komunitatearen bihotza diren udalerri horien bilakaera gorabeheratsuak. Euskaldunen beherakada ahulezia kezkagarria litzateke HINBE prozesurako.

Aurrera begira jarritz, bestalde, EAEko Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak egindako aurreikuspen saioa ekarriko dugu honetara. EUS-TATEk aurreikusitako eszenario demografiko baten arabera, 2036an EAEko biztanleak gaur egun baino 12.000 gehiago izango dira. Hazkunde hori, hala ere, ez omen du islarik izango adin tarte gazteenetan: “0-14 urte bitarteko gazteak gutxiago izango dira: %14,0 dira gaur egun, eta %13,3 izango dira 2036an, hots, gaur egun baino 14.500 gutxiago (gaur egun baino 0,7 puntu gutxiago).” (Euskararen Aholku Batzordea, 2016: 8-9). Bilakaera demografiko hori oinarri, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak zera dio:

Aurreikus liteke 2036an, EAEko euskaldunak %49,5 izango direla; euskaldun hartzaileak %19,2; eta erdaldunak %31,3. Kontuan izatekoa da, 2011ko datuen arabera, %36,4 direla euskaldunak; 19,3 euskaldun hartzaileak, eta %44,3 erdaldunak. Adinari dagokionez, 25 urtetik beherako herritarren %83,4 euskalduna izango da (gaur egun, %73,2) eta euskaldun hartzaileak %9,3 izango dira (gaur egun, %15,5); erdaldunak, berriz, %7,3 izango dira (gaur egun, %11,3). 25-49 urte bitartekoetan, %59,5 euskaldunak izango dira, eta euskaldun hartzaileak, %19,4; erdaldunak, berriz, %21,1 izango dira. Eta 50 urtetik gorakoen artean euskaldunen portzentajea heren bat eskas izango da (%28,9), euskaldun hartzaileak, %18,5; erdaldunak, berriz, %52,6 izango dira. (Euskararen Aholku Batzordea, 2016: 9)

Gaur egun euskaldun gehien-gehienak elebidunak edo eleanitzak dira eta, askotan, dakizkiten hizkuntza guztietan ez dute gaitasun maila bera. Desoreka hori euskararen kaltetan denean, oztopo izaten da hiztun osoen multzoa hedatzen eta eragin negatiboa izaten du euskararen erabilerarako.

16. Grafikoa: Hizkuntza-gaitasunaren bilakaeraren aurreikuspena, EAE, 2011-2036 (%).

Iturria: Euskararen Aholku Batzordea, 2016.

Aurreikuspen horiek betez gero, HINBE prozesuak aurrera egingo du, arian-arian, euskarazko gaitasuna EAEko gizartearen hedatzeari dagokionez.

***Euskal
elebidunak
euskaraz erdaraz
baino errazago
moldatzen
direnak dira.
Horiek, Euskal
Herrian 16 urte
edo gehiagoko
elebidunen %26,6
dira. Elebidun
orekatuak berdin
moldatzen dira
euskaraz eta
erdaraz, eta
elebidunen %30,6
dira. Azkenik,
erdal elebidunak
hobeto moldatzen
dira erdaraz
euskaraz baino,
eta elebidunen
multzorik
handiena (%42,7)
osatzen dute.***

3.2 Gaitasun erlatiboa

Gaur egun euskaldun gehien-gehienak elebidunak edo eleanitzak dira eta, askotan, dakizkiten hizkuntza guztietan ez dute gaitasun maila bera. Desoreka hori euskararen kaltetan denean, oztopo izaten da *hiztun osoen* multzoa heda dadin eta eragin negatiboa izaten du euskararen erabilerarako:

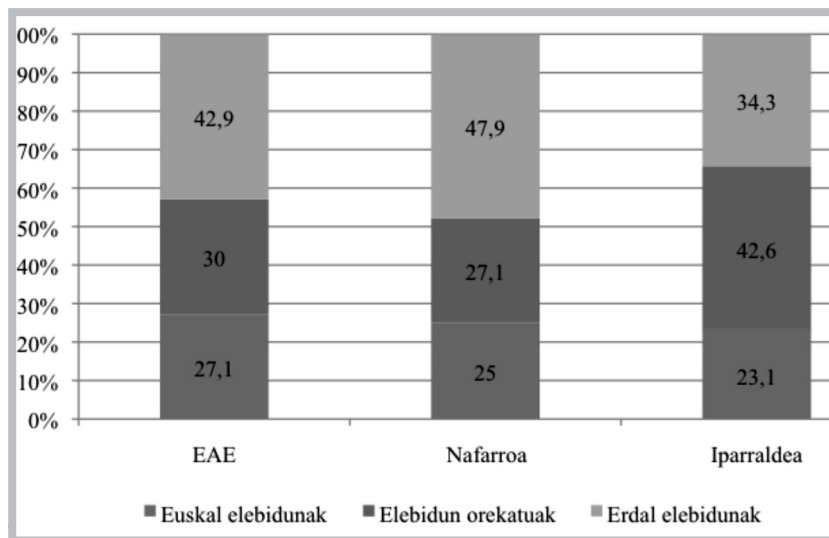
...jakina da muga nabarmenak daudela hainbat euskal hiztunengan, euskararen gaitasun erlatiboari dagokionez. Asko eta asko dira erdaraz gaituago daudenak euskaraz baino eta, horregatik, azken hizkuntza horretan erosoago sentitzen dira. Horren atzean dago hizkuntza-transmisio mugatua, eta hori gertatzen da, batez ere, lehen hizkuntza erdara dutenengan; alegia Euskal Herriko gazte jendearen gehiengoan. (Martínez de Luna, 2012: 127)

Ikerketa batzuen eskutik egiaztatu izan da gaitasun desorekatuak lotura duela erabilerarekin: Adibidez, *V. Inkesta Soziolinguistikoan* (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 51) eta Lehen Hezkuntzako eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzako ikasleekin egindako *Arrue* ikerketan (Martínez de Luna *et al.*, 2013: 61, 67-68). Horregatik, garrantzitsua da jakitea elebidunak diren euskaldunek bi hizkuntzetan gaitasun maila bera ote duten ala ez; eta, ezezkotan, desoreka zein hizkuntzaren alde den.

V. Inkesta Soziolinguistikoak elebidunak hiru multzotan sailkatzen ditu, euskaraz eta erdaraz²⁶ hitz egiteko duten erraztasun erlatibo handiagoaren edo txikiagoaren arabera²⁷. Horrela, *euskal elebidunak* euskaraz erdaraz baino errazago moldatzen direnak dira. Horiek, Euskal Herrian 16 urte edo gehiagoko elebidunen %26,6 dira. *Elebidun orekatuak* berdin moldatzen dira euskaraz eta erdaraz, eta elebidunen %30,6 dira. Azkenik, *erdal elebidunak* hobeto moldatzen dira erdaraz euskaraz baino, eta elebidunen multzorik handiena (%42,7)osatzen dute.

Lurraldeka aztertuta, EAEko 16 urte edo gehiagoko elebidunen %27k aitortu du euskaraz hobeto moldatzen dela gaztelaniaz baino (*euskal elebiduna*). Bi hizkuntzetan berdin moldatzen direla beste %30ek dio (*elebidun orekatua*) eta, azkenik, gaztelaniaz euskaraz baino hobeto moldatzen direnak (*erdal elebidunak*) %43 dira. Nafarroan ia elebidunen erdia erdal elebiduna da (%48), laurdena pasatxo elebidun orekatua (%27) eta beste laurden bat euskal elebiduna (%25). Iparraldean, ordea, gehienak elebidun orekatuak dira (%43). Elebidunen herena erdal elebiduna da (%31) eta ez da laurdenera iristen euskal elebidunen ehunekoa (%23).

17. Grafikoa: Elebidunen hizkuntza-gaitasun erlatiboa, 2011 (%).

turria: V. Inkesta Soziolinguistikoa, 2011.

Adinari erreparatuz, 16-24 urteko gazteen artean erdal elebidunek duten pisu handia da aipagarri: beste bi elebidun motak batera baino gehiago dira eta proportzioak denboran zehar egonkor samar dirau. Hori horrela da, bi neurketen artean hogei urteko denbora tartearen izan arren: erdal elebidunak %52,8 ziren 1991n eta 2011n %51,2.

Azken 20 urteotako EAeko bilakaerari dagokionez, gaur egun euskal elebidunak 1991n baino gutxiago dira. Gero eta gehiago dira, ordea, elebidun orekatuak eta erdal elebidunak. Nafarroan, aldiz, 1991n gehiago ziren euskaraz gaztelaniaz baino hobeto moldatzen ziren elebidunak, eta aldiz, azken datuen arabera dezente handitu da erdaraz hobeto moldatzen direnen ehunekoa. Iparraldean, azkenik, denbora igaro ahala gutxiago dira euskaraz hobeto moldatzen direnak eta gehiago bi hizkuntzetan berdina moldatzen direnak.

Arrue ikerlerroak erakutsi du, 2011n, EAeko ikasleen artean proportzio handiagoa dela gaztelaniaz hitz egiteko erraztasun handiagoa dutenak euskaraz dutenak baino; ezaugarri hori Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzan (DBH) nabarmenagoa da Lehen Mailako Hezkuntzan (LMH) baino. Horrela, LMHko 4. mailako ikasleen artean gaztelaniaz errazago hitz egiten dutela dioten proportzioa %54,8koa da eta DBHko 2.ean 64,6koa. Euskaraz errazago hitz egiten dutela dioten ikasleen proportzioan hiru puntuko aldea dago LMH4tik DBH2ra (%21,1 eta %18,5 hurrenez hurren). Bi hizkuntzetan erraztasun berarekin hitz egiten dutela dioten

**Hizkuntza batek
bizirik ez ezik
osasuntsu ere
iraun dezan
horren
transmisioak
maila
kognitiboko
gaitasunetik
harago joan
beharko du,
dimentsio
afektiboa eta
identitarioa ere
eskainiz. Osagai
mota horiek
guztiak dira
idealki hiztunek
beregianatu eta
eduki beharko
dituztenak,
euskararen
komunitatea
hiztun osoz
osatua izatera
iritsiko bada.**

ikasleen proportzioa %24,2koa da LMH4n eta %16,9koa DBH2n. (Martínez de Luna *et al.*, 2013: 23)

Gazte elebidunen artean azken hamarkadetan areagotzen ari den *erdal elebidunen* proportzioaren zergatia euskararen sozializazioan bilatu behar da. Lehen esan bezala, euskara bigarren hizkuntza dutenek hizkuntza horretan erabat murgiltzeko duten aukerak mugatuak dira, oro har, euskara lehen hizkuntza dutenekin alderatuta. Hortaz, zailago dute *hiztun oso* izaera ematen duten eduki guztiak bete-betean jasotzea —kognitiboak, afektiboak zein identitarioak— edo, gutxienez, erdarazkoak bezain beteak izatea. Bigarren sozializazioaren eskutik, hiztun kopuruak hedatzeko HINBEk duen aukeraren barruan, agertzen den ahulezia da euskarazko gaitasun erlatibo mugatu hori.

4. AZKEN GOGOETAK ETA AURRERA BEGIRAKO IRUZKINAK

I Txosten honen jomuga bikoitza izan da; batetik, euskararen *transmisioa* zein *gaitasuna* zenbatekoak eta nolakoak diren aztertzea, eta, bestetik, horiek eskaintzen dituzten emaitzen gainean balantzeari egitea. Horietatik abiatuz, hurrengo orrietan aurrera begirako gogoeta batzuk egiteari ekingo diogu. Eginkizun horiek ongi burutzeko zailtasun batzuekin egin dugu topo, hala nola aztergaiaren inguruko kokapen eta definizio kontzeptual zehatzik eza eta gauzatze teknikorako mugak.

UNESCOK euskara *zaugarri* mailan sailkatu duela aintzat hartuta, gure lanaren ipartzat *Reversing Language Shift* (RSL) edo *Hizkuntza Indarberritze* (HINBE) prozesua hartu dugu, batetik, eta *sozializazioaren* paradigma makulu, bestetik. Hautu horien oinarrian dagoen axioma honakoa da: hizkuntza batek bizirik ez ezik osasuntsu ere iraun dezan horren transmisioak maila kognitiboko gaitasunetik harago joan beharko du, dimentsio afektiboa eta identitarioa ere eskainiz. Osagai mota horiek guztiak dira idealki hiztunek beregianatu eta eduki beharko dituztenak, euskararen komunitatea *hiztun osoz*²⁸ osatua izatera iritsiko bada. Hori guztia funtsezkoa izango da analisiaren ipartzat hartu dugun euskararen HINBE prozesuak aurrera jarrai dezan.

4.1 Familia bidezko transmisioa

Familia bidezko hizkuntza-transmisioa *lehen sozializazioaren* atal gisa ulertu behar delakoan gaude, eta transmisio hori da euskarririk funtsezkoena hizkuntzaren iraupenerako. Izan ere, *lehen sozializazioan* banakakoaren nortasuna zein gizakiaren talde-izaera eraikitzen eta sus-

traitzen dira, prozesuaren osagaietako bat hizkuntza izanik: *lehen hizkuntza*, hain zuzen. Familia bidezko euskararen transmisioaz, HINBE ikuspegitik aztertuta, hauxe esan dezakegu:

1. Familia bidezko euskararen transmisioa ari da kasu gehienetan bermatzen guraso biak euskaldunak direnean. EAEn, halako gurasoen seme-alaba gehien-gehienek euskara (soilik ala erdararekin batera) jaso dute etxean, eta Nafarroan eta Iparraldean datua apalagoa den arren, %80tik gorakoa da. Hala ere, transmisioa ez dago guztiz ziurtatuta, eta hori zergatik den ezagutu eta galera eteteko aukerarik ote dagoen aztertu beharko litzateke.

2. Euskara hutsezko transmisioa, guraso biak euskaldunak izanik, handiagoa da EAEn, Nafarroan eta Iparraldean baino. Iparraldean, bereziki, asko dira euskara eta frantsesa batera transmititzen dituztenak. Transmisio bikoitz horren gaineko interpretazio ezberdinak egin litezke, betiere HINBE ikuspuntutik begiraturik. Baldintza soziolinguistiko normalizatuak dituzten hizkuntzen kasuan, ondorengoei bi hizkuntzak irakastea bakarria transmititzea baina aberatsagoa izan liteke. Baina hori ez da euskarak duen egoera eta, berau aldatu bitartean, galde liteke transmisio bikoitz horrek euskarari garrantzirik murrizten ez ote dion horrela sozializatuak diren haurren begietara. Hau da, hizkuntza gutxituari —euskarari— eta erdara boteretsuari familian garrantzi bertsua emanez, ez ote zaien umeei *hizkuntza-kontzientzia* ahula helaraziko euskarak gizartean dituen bizi-baldintza eskasei buruz. Bestela esanda, hizkuntzen arteko sozializazio parekatua bermatzeko asmoz, pentsatzekoa da gizartean egoera ahulean dagoena dela familiaren euskarria gehien beharko duena. *Gaitasun erlatiboaren* ikuspuntutik ikusita ere, familian bi hizkuntzak maila berean jorratuz gero litekeena da euskarazko gaitasun apalagoko seme-alabak sortzea —*erdal elebidunak*— eta ez *elebidun orekaturik*. Horrela gertatuz gero, HINBERako hain garrantzitsua den guraso euskaldunen familia bidezko transmisio edo sozializazioa ahula gertatuko litzateke. Egokia litzateke ikertzea zein diren hizkuntza-transmisio bikoitz horren bidez eratortzen diren aukerak eta mugak, betiere HINBE prozesuari begira.

3. Familia bidezko transmisiorik ahulena, ordea, bikote mistoena da; alegia, bi gurasoetako bakarria euskalduna denean. Horretan al-daketa handiena gertatu da, lehen gehienek ez zutelako euskararik transmititzen eta orain eten hori asko murriztu delako. Baina galera oraindik heren baten bueltan dago. Gazteen artean galera murrizten ari den arren, garrantzitsua litzateke euskararen lehen sozializazioan

***Galera arriskua
handiagoa da
euskara bigarren
hizkuntza
dutenengan,
hizkuntza
horretan
lortutako
sozializazio
maila ahula
izaten delako,
sarri askotan.
Batetik hiztun
oso izatera iritsi
ez direla eta,
bestetik, euskal
hiztunen
komunitatea-
rekin
harreman-sare
ahula dutela,
erraz gal
dezakete
irakaskuntzan
irabazitako
maila.***

**Irakaskuntza
eragile egokia da
familia bidez
euskaldundu
direnen
hizkuntza-
sozializazioan
sakontzeko, bide
bikoitz hori
egiten duten
gehien-gehienak
hiztun oso izango
dira.**

oraindik kale egiten duten familia baliotsu horiek aktibatzea hizkuntza transmititu dezaten.

4. Familia erdaldunek ere badute seme-alaben sozializazioan eragiterik. Izan ere, euskaraz ez jakin arren, gurasoek hizkuntzaren dimentsio identitarioa eta dimentsio afektiboa jorratu ditzakete. Horrela, *hizkuntza-gaitasunik ez*, baina posible da *hiztun oso* izateko behar den *hizkuntza-kontzientzia* familia horietan lantzea.

5. *Lehen hizkuntza* euskara —soilik edo euskara eta erdara batera— izan duten gehienek hizkuntza horri eutsi diote eta elebidunak dira gaur egun. Ez denek, hala ere, nahiz eta eusten dutenen proportzioak gorantz egin duen azken hamarkadetan, gazteen eskutik. Galera arriskua handiagoa da euskara bigarren hizkuntza dutenengan, hizkuntza horretan lortutako sozializazio maila ahula izaten delako, sarri askotan. Batetik *hiztun oso* izatera iritsi ez direla eta, bestetik, euskal hiztunen komunitatearekin harreman-sare ahula dutela, erraz gal dezakete irakaskuntzan irabazitako maila.

6. Laburbilduz, transmisio zifrak adin-talde gazteenetan handitzen ari badira ere, ehuneko ehunean betetzen dela ziurtatzea lurralde guztietarako jomuga ez ezik, lehentasuna ere izan beharko litzateke HINBE asmoa arrakastatsu izango bada. Gogoan izan UNESCOk hizkuntzen osasuna ebaluatzeko aintzat hartzen duen lehen faktorea familia bidezko transmisioarena dela.

4.2 Irakaskuntza bidezko transmisioa

Haur eta nerabeen hizkuntza-sozializaziorako dagoen beste eragile nagusietako bat irakaskuntzarena da. Irakaskuntzak HINBE prozesuari egiten dion ekarpena baliotsua bezain mugatua da:

1. Irakaskuntza eragile egokia da familia bidez euskaldundu direnen hizkuntza-sozializazioan sakontzeko, bide bikoitz hori egiten duten gehien-gehienak *hiztun oso* izango dira.

2. Bestalde, haur askorentzat bide (ia) bakarra da euskarara hurbiltzeko, familian euskara transmisiorik ez dagoenean. Familia bidezko transmisioa guraso elebidun edota mistoen eremura halabeharrez mugatzen denez, euskaraz sozializatu eta *euskaldun berri* bihurtzeko ikasle askok duten aukera nagusia irakaskuntzako D eta B hizkuntza-ereduena da. Horrela, hizkuntza transmisiorako aukerak asko zabaltzen dira, azken hamarkadetan.

3. Baina, ezin dira ahaztu eskola mugatua dela hizkuntza-sozializaziorako eragile bezala. Irakaskuntza-sistema ahula da *lehen hizkuntza* erdara dutenak euskaraz erabat sozializatzeke. Familia baino eragile ahulagoa da, batez ere lehen sozializazioaren edukiak gehienbat informalak direlako, eta hezkuntza curriculumarenak, aldiz, gehienbat formalak. Galera-arriskua handia da euskara bigarren hizkuntza dutenengan, hizkuntza horretan lortutako sozializazio maila ahula izaten delako, sarri askotan. Batetik *hiztun oso* izatera iritsi ez direla eta, bestetik, euskal hiztunen komunitatearekin harreman-sare ahula dutela, erraz gal dezakete irakaskuntzan irabazitako maila. Kezkagarria HINBE prozesurako, familia bidezko transmisiotik harago euskara hedatzeko irakaskuntzak eskaintzen duen aukera erdi ustel suerta daitekeelako. Aztertu beharko litzateke irakaskuntzaren lorpen partzialak nola bermatu eta osa litezkeen, denbora igaro ahala ez galdu ez daitezen.

4. Hizkuntza-eredu bakoitzak duen ahalmena ikasleak euskalduntzeko oso ezberdina da. Euskarazko eredutzat jotzen diren B eta D ereduak emaitzak batera hartuta, LMHko eta DBHko ikasleen erdiak baino ez zituzten (duela hamar bat urteko datuen arabera) gainditzen, hurrenez hurren, B1 eta B2 mailak. Ikasleak nahikoa euskaldunduta daudela frogatzeko maila horiek gainditu beharko luketen konbentzioa ontzat emanda, mugatuak dira lortutako emaitza horiek. Are mugatuagoak, jakinda proba gainditu duten ikasleen zati batek irakaskuntzara hurbildu aurretik etxetik euskara jasoa bazutela: *euskaldun zaharrak* edo *jatorrizko elebidunak* zirela. Begi bistakoa da irakaskuntza sistemak duen ahulezia euskararen transmisio nahikoa eta, areago, sozializazio sakona ikasle guztiengana helarazteko.

5. Ikasketak A ereduaren jarraitzen dituzten ikasleen proportzioa (%16koa) handia ez den arren, hortik bideratzen direnak baztertuta gelditzen dira euskaraz gutxieneko sozializazio eta ezagutza jasotzetik. Horrekin, gero eta elebidunago den gizartean zokoratuak gelditzeko arriskuan leudeke ikasle horiek, eta, aldi berean, HINBE prozesua oztopo izan daitezke. Ikertu beharrekoa da zergatik guraso batzuek egiten duten A ereduaren aldeko hautua oraindik; hautu libre eta kontzientea ote den ala informazio falta. Azken kasu horretan, gabezia bideratzeko aukerak bilatu beharko lirateke.

Irakaskuntzaren eskutik gazteek badute, derrigorrezko hezkuntzatik harago ere, aukera gehiago lanbide heziketan zein unibertsitatean euskarazko sozializazioan sakontzeko. Analisia EAEra halabeharrez mugatuz, hona hemen ondorio nagusiak:

Ezin dira ahaztu eskola mugatua dela hizkuntza-sozializaziorako eragile bezala. Irakaskuntza-sistema ahula da lehen hizkuntza erdara dutenak euskaraz erabat sozializatzeke.

**Irakaskuntzaren
eskutik gazteek
badute,
derrigorrezko
hezkuntzatik
harago ere,
aukera gehiago
lanbide heziketan
zein
unibertsitatean
euskarazko
sozializazioan
sakontzeko.**

1. Lanbide Heziketako Erdi eta Goi mailetan, D ikastereduko ikasleen proportzioa pixkanaka igotzen joan den arren, azken ikasurteotan ikasleen laurdena inguru baino ez da eredu horretara bildu. Zifra txiki horri beste muga bat gehitu behar zaio: arestian LMH eta DBHren kasuetan ikusi bezala, D ikasteredutik igarotzen diren guztiak ez dira osorik euskalduntzen. Hortaz, Lanbide Heziketak euskarazko sozializazioari egiten dion ekarpena oso mugatua da oraindik, ikasleen gehiengoak erdaraz ikasten duelako eta, euskaraz ikasita ere, horietako batzuk gaitasun mugatua baino ez dutelako eskuratuko. Horrela jarraituz gero, HINBEren helburua den lan-mundua euskalduntzea ezinezkoa izango da, bihar-etziko langile gehienak ez baitira *hiztun oso* izatera iritsiko, ezta hurrik eman ere.

2. Unibertsitate-irakaskuntzari dagokionez, 2009-2010 ikasturtean EAEko hiru unibertsitatetan²⁹ matrikulatuta zeuden ikasleetatik heren bat pasatxo baino ez zen euskal adarrekoa. Hala ere, joera goranzkoa da eta, unibertsitate horietako batean, azken urteetako matrikulazioen ia erdiak euskaraz egin dira. Igoera horrekin ere, unibertsitatetik igarotzen diren ikasle gehienak ez dira egongo euskaraz prestatua. Hori, HINBEren bidetik jarraitu nahi duen euskal komunitatearen asmoetarako oztopo nabarmena da, profesional unibertsitario horiek lan-munduan ez ezik beste hainbat gizarte arlotan ere ardura garrantzitsua, lidergoa eta erreferentzialtasuna izango dituztelako.

3. Aurreko puntuetan esan bezala, ikasketak Lanbide Heziketan edo Unibertsitatean euskaraz burutu arren, ikasle batzuk —gehienbat *lehen hizkuntza* erdara dutenak— *hiztun oso* izatetik urruti daude. Horiek aukera dute joera zein portaera euskaldunagoak dituzten beste ikaskideekin sozializazioa osatzeko. Susmoa dugu erdibideko sozializazioa duten ikasleak ez direla aukera horretaz jabetzen, eta inertiaren poderioz erdaraz jardun ohi duten ikaskideekin dituztela harreman gehienak.³⁰ Komenigarria litzateke portaera horretaz gehiago jakitea, eta aztertzea zer egin litekeen euskaraz gehiago sozializatzeko aukera hori batzuek baliatu dezaten. Hortaz, ildo horretatik bikoitza izan daiteke irakaskuntzaren ekarpena eta, HINBErako, *input* baliotsuak: batetik, euskaraz *hiztun oso* ez diren ikasleen esku jartzea izaera horretara iristeko aukera; bestetik, euskararen komunitatea gehiago hedatzea halako ikasleak bere baitara bilduz.

4.3 Helduen alfabetatze-euskalduntzea

Gogoan izan behar dugu sozializazioa bizitzan zehar eta etenik gabeosatzen doan prozesua dela. Helduen euskalduntze-alfabetatzea eta mintzapraktika saioak oso ekimen baliotsuak dira, HINBE prozesua arrakastatsu gerta dadin. Hona hemen balantzea:

1. Euskarazko sozializaziorik eza edo sozializazio mugatua duten helduei zuzentzen zaizkie euskalduntze-alfabetatze eta mintzapraktika programak, familiak eta irakaskuntzak utzitako hutsuneak betetzeko asmoz. Hortaz, euskara ikasten ari diren helduek erabaki dute, batzuetan, hizkuntzaz jabetzea —dimentsio kognitiboaz jabetzea— edota, bestetan, hizkuntzan sozializatzea —dimentsio identitario eta afektiboa bereganatzea ere bai—.

2. Bolada batean beherantz joan da euskalduntzen ari direnen kopuruak eta, zifrak egonkortu badira ere, garrantzitsua litzateke bilakaera gorabeheratsuaeren zergatia ongi ezagutzea eta horren aurrean neurriak pentsatzea, programa horren pisu kuantitatiboa ahuldu ez dadin.

3. Helduen euskalduntzean dihardutenen multzorik handiena, ogibide edo dedikazio nagusi legez, *ikasle* direnena da; gero eta handiagoa, azken datuen arabera soslai nagusia izatera iritsiz. Arrazoiak bilatu beharko da, seguru asko, euskaraz guztiz sozializatzeko hezkuntza sistemak duen ahalmen mugatuan: irakaskuntza bitartez erdibidean gelditu diren horietako asko, helduen euskalduntzean aurretik galdutako aukera berreskuratu nahi izan dute gerora.

4. Euskalduntzeko ahaleginetan diharduten beste heldu askok lanpostu baterako *hizkuntza-eskakizun* bat gainditzea dute jomuga; alegia, ziurtagiri batek eskatzen duen sozializazioaren dimentsio kognitibo-formala bilatzen dute. Hori helduleku sendoa izan liteke euskaraz sozializatzeko prozesua ganoraz hartzeko. Baina, bestalde, euskara ikasteko erabakiaren atzean eskakizuna gainditzeko agiria eskuratzea baino ez badute jomuga, dimentsio afektiboa eta identitarioa ahaztuz, HINBERako ahalegin erdi ustela izan liteke. Izan ere, hizkuntza-kontzientzia atxikita duen *hiztun oso* bihurtzeak ez du lekurik izango beren asmoetan; ez eta ikasitakoa praktikara eramateko grinak ere. Interesgarria litzateke halakoengan hizkuntza-sozializazioa osoaren premia pizteko dauden aukerak zein izan litezkeen aztertzea.

**Gogoan izan
behar dugu
sozializazioa
bizitzan zehar eta
etenik gabe
osatzen doan
prozesua dela.
Helduen
euskalduntze-
alfabetatzea eta
mintzapraktika
saioak oso
ekimen
baliotsuak dira,
HINBE prozesua
arrakastatsu
gerta dadin.**

***Ikusi ditugun
transmisio mota
guztien ondorioz,
irabazi/galeren
balantzeak
aurpegi bikoitza
erakutsi du, 2011
urtean: galerak
64 urte edo
gehiagoko
biztanlerian
pilatzen dira
gehienbat, eta
irabaziak, aldiz,
adin-tarte
gazteenetan.***

5. Mintzapraktika programa sozializazioan erdibidean gelditu diren herritarrentzat osagarri ezin hobeia izan daiteke. Izan ere, sozializazioaren hiru prozesuak (kognitibo, identitario eta afektiboa) eta, nola ez, *hiztun* osoak sortzen ez ezik, hizkuntza-komunitatearen sare berriak ehuntzen ere ekarpen handia egiten du programa horrek. Bete-beteen bigarren sozializazioan kokatzen den programa izanagatik, ez da bideratzen eduki formalak osatzera eta lehen hizkuntza-sozializazioan ohikoa den eremu pertsonaleraino iristen da. Ausardia bada ere, esango genuke haurtzaroan familiak duen antzeko rola dela mintzapraktika programak helduaroan betetzen duena: ahozko hizkuntzan trebatzeaz gain, euskarazko harreman-sare hurbil eta afektiboak ehuntzea, hain zuzen.

6. Bestalde, mintzapraktika programetako partaideen gogobetetze maila oso altua izanik, euskaraz dituzten bizipen atseginak ere asko lagunduko die hizkuntza horrekiko atxikimendua pizten edota areagotzen; *hiztun* oso batek duen *hizkuntza-kontzientzia* elikatzen, alegia. Ahaztu gabe, partaide batzuei norbanako mailan egiten dion ekarpen pragmatikoa, lanpostu baterako ziurtagiria lortzea erraztuz. Horregatik guztiagatik, ahalegin berezia egin beharko litzateke mota honetako programak hedatzeko eta areagotzeko dauden aukerak aztertzen.

4.4 Transmisioaren irabaziak eta galerak

Ikusi ditugun transmisio mota guztien ondorioz, irabazi/galeren balantzeak aurpegi bikoitza erakutsi du, 2011 urtean: galerak 64 urte edo gehiagoko biztanlerian pilatzen dira gehienbat, eta irabaziak, aldiz, adin-tarte gazteenetan. Emaizten eskutik ondorio hauek atera daitezke:

1. Irabaziak galerei gailentzen zaizkie, eta elebidunen kopuru absolutuak zein proportzioak gorantz egin dute, batez ere gazteen eskutik. Hortaz, elebidunen alderdi kuantitatiboari erreparatuz, euskararen gainbehera geldiarazi da eta HINBE prozesua pausoak ari da ematen norabide egokian. Bilakaera hori neurri ezberdinetan ari da gertatzen lurraldearen arabera: nabarmena da EAEn, apalagoa Nafarroan, eta belaunaldi gazteetara mugatzen da Iparraldean.

2. Euskara bigarren hizkuntza duten *euskaldun berrien* hazkundera oso handia da eta, 25 urtetik beherako elebidunen artean, elebidun mota hori gehiengoa da EAEn eta Nafarroan. Datu horiek bi irakurketa posible dituzte. Transmisioaren —ez, gaitasunaren—

ikuspuntutik indargune gisa ikus daiteke elebidun gehienek *lehen hizkuntza* erdara izatea, horrek ongi erakusten baitu transmisioa familiaritate harago ere ari dela burutzen. Hortaz, euskararen transmisioaren ardura duten eragileak beren funtzioa ari dira betetzen, eta euskararen komunitatearen mugak badoaz pixkanaka gizarte eremu berrietara hedatzen. Baina, bestetik, horietako gehienek euskarazko *gaitasun erlatiboren* ahulezia dago: *erdal elebidunak* izango dira.

3. Bestalde, egungo gazteak izango dira, urte gutxiren buruan, familia bidezko hizkuntza-transmisioari eta -sozializazioari jarraipena eman diezaieketenak, eta, gazte asko *euskaldun berriak* izanik, badago ahulezia puntu bat horien baldintzetan. Izan ere, guraso biak elebidunak izanagatik, horien *lehen hizkuntza* erdara denean nabarmen jaisten omen da euskara seme-alabei transmititzen dietenen proportzioa. Mota horretako gazte askorengan dago ondorengoei euskara, erdara edo bi-biak helaraztea; alegia, UNESCOk azpimarratzen duen belaunaldien arteko transmisioa ziurtatzea. Horrela gerta dadin, etorkizuna ezin da itxaropen soilean oinarritu eta berau bermatzeko plangintzari egitea litzateke egokia.

4.5 Gaitasuna

Aurreko puntuan esan bezala, euskararen transmisioan irabazi/galeren balantze orokorra positiboa da; alegia, gero eta handiagoak dira euskarazko *gaitasuna* dutenen kopuruak eta ehunekoak. Baina *gaitasunak* eta *gaitasunak* daude. Irabazten ari diren hiztun berri horietako gehienak urruti daude *hiztun oso* izatetik. HINBE sendo baterako, aldiz, bi baldintzak horiek elkarrekin joatea litzateke xedea: euskal hiztunen ugaritzea, eta hiztun horiek ahalik eta proportzio handienean *hiztun osoak* izatea. Abiapuntu horretatik ekingo diogu emaitzen ebaluazioari:

1. Euskal Herrian, 16 urte edo gehiagoko biztanleen artean, elebidunak 1991an baino 185.000 gehiago izan dira 2011n. Ehunekotan, %22 izatetik %27 izatera pasa dira denbora tarte horretan. Hazkunderako joera hori areagotzen da 16 urtetik beherakoengan.

2. Bestalde, *gaitasun erlatiboari* erreparatuz, euskaraz gaituago sentitzen diren *elebidun euskaldunak* eta bi hizkuntzetan berdin moldatzen diren *elebidun orekatuak*, bi-biak bat eginik, batuketak proportzio pixka bat handixeago osatzen du beren burua erdaraz gaituago ikusten duten *erdal elebidunen* multzoak baino. Egitate garrantzitsua litzateke *gaitasun erlatiboa* euskararen aldekoa edo, gu-

Euskararen transmisioan irabazi/galeren balantze orokorra positiboa da; alegia, gero eta handiagoak dira euskarazko gaitasuna dutenen kopuruak eta ehunekoak. Baina gaitasunak eta gaitasunak daude. Irabazten ari diren hiztun berri horietako gehienak urruti daude hiztun oso izatetik.

txienez, erdara baten parekoa dutenak gehiengo nagusia izatera iristea. Horrekin, erabilera bi modutan ahalbidetu edota erraztuko litzateke: maila indibidualean, hiztunak euskara erabiltzeko berezko joera izanez; maila kolektiboan, hizkuntza-komunitatearen ardatza izan behar duen *hiztun osoen* multzoa sendotuz.

3. Gazte elebidunen artean, multzorik handiena *erdal elebidunena* da eta horiek tartetxo bat dute egiteke idealtzat jo dugun *hiztun oso* izatera iristeko. Halakoen hizkuntza transmisioa, zenbait *komunikazio-gaitasunari* dagokionez, zertxobait mugatua izan da, kasu askotan. Hortaz, *nolako gaitasuna, halako erabilera*; bestela esanda, erdaraz euskaraz baino hobeto moldatuko dira, horrek erabileran duen efektu negatiboarekin. Halako gazteak, HINBE sendotu eta garatzeko aukera dira eta aldi berean arriskua, horiek egiten duten hizkuntza-hautua zein den. Erdararantz lerratuko dira *erdal elebidun* horiek ala, aldiz, norberaren motibazioak edota gizarte baldintzek euskararantz bideraraziko dituzte? Elebidun ez-orekatu horien ibilbidea nola osa litekeen aztertzea komenigarria litzateke. Izan ere, aukera polita dago esfortzu handiegirik gabe, halako euskaldunak euskal hiztun-komunitatearen harreman-sare trinkoetan txerta daitezen.

4. *Elebidun hartzailleak* ugariak dira Euskal Herrian, batez ere Hegoaldean. Horietako batzuk dira, lehen sozializazioan euskara jaso arren, hizkuntza hori erdi galdurik dutenak. Gainerakoak, berriz, euskara ikasteko abiatutako prozesua azken urratseraino eraman gabe gelditu dira. Batzuk helduen euskalduntzean aritutakoak dira. Gazteenak, irakas-kuntzaren bidez euskalduntzen hasiak, batez ere. Denak euskaraz sozializatzen hasi ondoren erdibidean gelditu dira, sarri askotan frustrazio puntu batekin, eta *hiztun oso* izatetik lekutan. Baina, halakoak aukera bezala ere uler daitezke. Batetik, euskarazko sozializazioa osatu gabe gelditu direnek, bide horretatik zati luzea egina dute dagoeneko, eta prozesua burutu dezaten azken txanpa baino ez zaie falta. Bestetik, euskaraz ongi ez hitz egin arren, ulertu eta pixka bat hitz egin dezake. Horrekin ahalbidetzen dute, zenbait egoeratan, euskaldun osoek beren aurrean edota beraiekin euskara baliatzea. Gainera, horietako askok —ez denek— gogo onez emango lukete *hiztun oso* izatera iristeko falta zaien azken pausoa. Baina, horretarako bulkada eta baldintza egokiak behar dituzte. HINBEk probetxu handia atera lezake, kamuts diren *elebidun hartzaille* horiek ongi kudeatu eta bideratuz gero.

5. Nagusiki *lehen hizkuntza* euskara duten herrialde, eskualde eta herriek indargune garrantzitsua osatzen dute HINBERi dagokionez,

hiztun komunitatearen biziraupen osasuntsurako hain beharrezkoa diren jatortasuna eta harreman-sare trinkoak barne biltzen dituztelako. Gune soziolinguistikoei erreparatuz, gero eta elebidun gehiago dago EAEko 2. eta 3. gune soziolinguistikoetan, hau da, biztanleria gehien eta erdaldun ugarien dituzten udalerrietan. Horren ifrentzua, aldiz, hauxe da: gune euskalduneneko —4. guneko— elebidunen proportzioa, oraindik gehiago garbia izanagatik, azken 20 urteetan jaitsi da biztanleen %90 izatetik %83 izatera. Balantze gazi-gozoa: positiboa, euskararen ezagutza ingurune jendetsu eta erdaldunetan hedatzen ari delako; negatiboa, aldi berean gune euskaldunenean erakusten duten ahultzeko joeragatik.

6. Hiriburuek dituzten elebidunen proportzioak beren lurraldeetakoak baino nabarmen apalagoak dira. Hiriburuak lurraldeetako eremu sozioekonomiko dinamikoenak zein erreferentzialenak direnez, zaila baino zailagoa dute euskara berreskuratzeko ahaleginetan rol bultzatzaile jokatzeko. Izan ere, zabaltzen dituzten irudia zein errealitate soziolinguistikoa beren lurraldeetakoak baino erdaldunagoak dira.

4.6 Proposamen teoriko-metodologikoak

Arestian esan bezala, datuen irakurketa eta horien gaineko hausnarketa *Reversing Language Shift* (RLS) edo, horren euskarazko ordaina den, *Hizkuntza Indarberritze* (HINBE) ikuspegitik lantzea hobetsi dugu, euskararen egoera eta bilakaera zeren arabera balioetsi behar genituen zehazteko. Horrekin batera, *hizkuntza-gaitasuna* zein *transmisioa*, bi-biak, *sozializazioaren* paradigmaren osagai gisa ulertzeari egoki iritzi diogu. Saio honek emandako eskarmentuan oinarrituz, hizkuntza-gutxituen inguruko analisisetarako hautu horiek egokiak bezain lagungarriak izan daitezkeelakoan gaude. Hala ere, HINBE prozesua eta *hizkuntza-sozializazioa* abiapuntu, berariazko garapen kontzeptual, terminologiko eta operazionala garatu beharko lirateke oraindik, ikuspegi horiek emankorrak izan daitezkeen. Horrela baino ez da zehatz-mehatz jakiterik izango *transmisioaz* eta *gaitasunaz* ari garenean benetan zertaz ari garen, besteak beste, egoeraren eta bilakaeraren balantzea osatzerako unean.

Bestalde, maila teknikoan aurkitu ditugun oztopo batzuk ere aipatu beharra dago. Lanketa honetan muga handia izan da euskararen lurralde guztiak hartzen dituzten informazio estandarizaturik aurkitu ez izana. Egoeraren zein bilakaeraren analisi eta ebaluaziorako ezinbestekoa da informazio egokiaz hornitzea. Hori ez da horrela gertatzen, gaur egun.

Lanketa honetan muga handia izan da euskararen lurralde guztiak hartzen dituzten informazio estandarizaturik aurkitu ez izana. Egoeraren zein bilakaeraren analisi eta ebaluaziorako ezinbestekoa da informazio egokiaz hornitzea. Hori ez da horrela gertatzen, gaur egun.

Hizkuntza-sozializazioarako eragileen artean hedabideak eta IKTak ere aipatu ditugu, baina lanketatik kanpo utzi dira. Egokia litzateke soziazazioan, oro har, eta hizkuntza-sozializazioan, zehatzago, horren eragin handia duten eragile horiek ere aintzat hartzea, *hiztun osoak* sortzeko horiek ere joka lezaketen rol garrantzitsua dela eta.

Bukatzeko esan, ondorio eta hausnarketei eskainitako azken atalean sarri aipatu dela hainbat gaitan ikerketa sakonago eta zehatzago bultzatu beharra. Izan ere, aurrera begirako hizkuntza-politika eta -planei modurik efizienteenean ekin ahal izateko, ezinbestekoa da ikerkuntza soziolinguistiko sakonetik abiatzea; egun gure ikerkuntza den baino sakonagoa, hain zuzen. ●

OHARRAK

1. “*actividades organizadas para promover el aprendizaje de una lengua.*” (Cooper, 1997: 187)
2. Soziolinguistika Eskuliburuan, horrela azaltzen dute Larrea eta Bilbaok kontzeptu hori: “*Hizkuntzaren arnasmuneak: Fishmanek breathing space deitzen ditu. Hizkuntza gutxitua indarberri dadin ezinbestekoa da hizkuntza hori nagusi izango den gune geografikoak egotea. Ez dira ghettoak, ez baitira isolatuta egon behar. Gune horietako biztanle gehienek dakite hizkuntza gutxituan hitz egiten eta hizkuntza hori normaltasunez erabiltzeko baldintzak daude eta belaunaldiz belaunaldiko transmisioa naturaltasunez gertatzen da.*” (Larrea eta Bilbao, 2010: 270)
3. Soziolinguistika Hiztegiak jakinarazten digu hizkuntza-gaitasuna eta hizkuntza-ezagutza sinonimoak direla, baina hizkuntza-gaitasun hobesten dela.
4. “*The indicator should measure four language skills: reading, listening, speaking and writing.*”
5. Gaitasun motak 5 dimentsiotan: entzumena, irakurmena, idazmena, hizkuntza ezagutza (lexiko, sintaxi, esamolde, semantika, gramatika eta egitura morfosintaktikoak) eta mintzamena.
6. Ikus: Zarraga (2010: 55), Larrea eta Bilbao (2010: 282).
7. Adibidez, horrela izan da erabilia: “*Aitortutako hizkuntza gaitasun erlatibo altua izatea (hots, euskaraz frantsesez baino hobeto ari direla adieraztea)*” (Artetxe, 2014: 12); “[Ahozko gaitasun-erlatiboa] “*hitz egiteko zein hizkuntzatan duen erraztasun gehiago galdetuta*” galdera honen bitartez jasota “*Orokorrean, zein hizkuntzatan duzu erraztasun gehiago, hitz egiteko? Gaztelaniaz errazago / Euskaraz errazago / Bietan berdintsu.*” (Martínez de Luna et al., 2013a: 33) ; “*erabileran gehien eragiten duten faktoreak bi direla, alde batetik, gaitasun erlatiboa...*” (Hernández, 2010: 336); “*Mintzapraktika ekimenaren bitartez, euskararen erabileran gehien eragiten duten faktoreetan eragin nahi da: hiztunaren euskaraz hitz egiteko gaitasun erlatiboa...*” (Larrea eta Bilbao, 2010: 282); “*Eremu ez euskaldunean (...) lagina ez da nahikoa elebidunak gaitasun erlatiboaren arabera sailkatzeko.*” (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2013: 142)
8. Arestian esan bezala, egoera jakinean asebate beharreko komunikazio premiak zehazteko, aurretik honako galderak argitu beharra dagoela iradokitzen genuen: a) Zertarako edo zein diren premia horiek; b) Zer-nolako hizkuntza-trebeziak behar diren; c) Nolako ingurune soziolinguistikorako; ingurune elebakar, elebidun edo eleaniztunerako.
9. Hala ere, ezin dira ahaztu bestelako eraginak ere badirela, adibidez hedabideena, kalekoa...
10. Nagusiki gaztelania EAEn eta Nafarroan edo frantsesa Iparraldean, baina ez dugu ahaztu behar gero eta gehiagoren *lehen hizkuntza* etorkinek ekarritako bestelakoak ere badirela.
11. EUSTATEk EAEk, 2036an, izango duen eszenario demografiko baten aurreikuspenean oinarrituta. Aurrerago emango dira beste zenbait datu.

12. Proba orokorra aukeratutako taldeetako ikasle guztiei egin zitzaien; mintzamenarena, berriz, talde horietako lagin bati baino ez. Hemen aurkeztu diren emaitzak mintzamina barne dituenak dira.

13. Araubide orokorreko unibertsitatez kanpoko ikasketetako informazioa EUSTATen web-gunetik jaso dugu hein handi batean; irakaskuntza estatistiken ataletik eta datu bankutik. Bi atal horietatik jasotako informazioak ez datoz beti bat. Bestalde, ikastereduen euskalduntze mailari buruzko informazioa ISEI-IVEIk berariaz egindako ikerketa lanetik atera dugu.

14. Implizitu egon liteke A ikastereduan eskuratzen den gaitasun maila ez dela nahikoa B2 probaren eskakizunak gainditzeko.

15. Gaitasun motak 5 dimentsiotan neurtu ziren: entzumena, irakurmena, idazmena, hizkuntza ezagutza (lexiko, sintaxi, esamolde, semantika, gramatika eta egitura morfosintaktikoak) eta mintzamina.

16. Esandakoa balekoa izango da baldin eta onartzen badugu, hamar bat urte igaro ondoren, ikastereduen izaera zein eraginkortasun maila gehienbat egonkor mantendu direla.

17. Oinarrizko Lanbide Heziketako heziketa-ziklo batean sartzeko, bete beharreko baldintzetako bat a honakoa da: *“Hamabost urte beteak izatea, edo dagokion urte naturalaren barruan betetzea, eta hamazazpi urte baino gehiago ez izatea zikloan sartzean edo dagokion urte naturalean.”* (Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila 2016)

18. EAEra mugatuta ere, ez dugu daturik eskuratu Lanbide Heziketa hobeto islatzeko; faltako lirateke Oinarrizko Lanbide Heziketako mailak (lehenbizikoa izan ezik, Derrigorrezko Hezkuntzaren adinean sartzeko baita) eta Espezializazio kurtsoak.

19. Jakina da unibertsitate-ikasketak erdaraz burutzen dituzten ikasleen artean ere badaudela euskaldunak, baina, erdal adarrekoen artean, gutxiengo bat baino ez dira izango eta gainera halakoen daturik ez dugu eskuratzerik izan.

20. Atal honetako informazioa, Euskararen Aholku Batzordea *et al.* (2014a eta 2014b) landutako txostenetatik hartua da. Horietan, iturria HABEk argitaratzen duten *Hizpide* aldizkariaren 68. zenbakia izan da. Hori osatzeko HABEk berak eskaintako beste datu gaurkotuak baliatu dira.

21. Kopuru totalak lurraldez lurraldekako kopuruen batuketarekin bat ez etortzearen arrazoiak da, egon badaudela ikasleak lurralde batean baino gehiagotan ikasi dutenak ikasturtean zehar.

22. Atal hau osatzeko iturria, testua barne: Aztiker 2010.

23. Aipua ez du erabilera hizpide, hiztunen gaitasuna baizik.

24. 16 urtetik beheragoko biztanleriaren berri izan ahal izateko Biztanleria Zentzuak emandako informazioa baliatu behar da EAEn eta Nafarroan. Iparraldean ez dago halako informaziorik eta Nafarroakoa ez dugu eskuratzerik izan.

25. Iparraldean ez dago Maule eta Donibane Garaziko daturik *V. Inkesta Soziolinguistikoko*aren laginean jaso diren inkesta kopuruak horretarako ematen ez duelako.

26. Erdaratzat hartu da gaztelania Hegoaldean eta frantsesa Iparraldean.

27. Ikus definizioak 2.1.2. puntuan.

28. Gogoan izan Soziolinguistika Hiztegiak ematen duen definizioa: *“Hizkuntza-erabilera osoa, hots, gizarte funtzio guztiak behar bezala betetzeko modukoa, eta hizkuntza-kontzientzia bizia dituen hiztuna.”*

29. Deustu Unibertsitatean, Euskal Herriko Unibertsitatean eta Mondragon Unibertsitatean.

30. Gure analisi honetatik kanpo, irakaskuntzan izandako eskarmentuak erakusten digu kasu gehienetan horrela dela.

at hartuko helduen euskalduntze-alfabetatzea. Hala ere, irakaskuntza-prozesu hori bete-betean sartzeko da *hizkuntza-jabekuntzaren plangintza*.

BIBLIOGRAFIA

- Artetxe, Miren. 2014. Bertsolaritzaren eragina Lapurdiko bertso-eskoletako gazteen identitatean eta hizkuntza erabileran. *Bat Soziolinguistika aldizkaria* 92-93 (3-4) (11-31).
- Aztiker. 2010. *Mintzapraktika egitasmoaren eraginkortasuna neurtzen, 2010. Emaizten txosten nagusia*. Kultura Saila. Eusko Jaurlaritza.
- Berger, P. eta Thomas Luckmann. 1968. *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorroritu.
- Chomsky, Noam. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press
- Commission of the European Communities. 2005. *The European Indicator of Language Competence*. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Brussels, 1.8.2005 COM(2005) 356 final. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0356&from=EN> (azken kontsulta: 2016-05-29).
- Cooper, Robert. L. 1997. *La planificación lingüística y el cambio social*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Elortza, Xabier eta Josu Perales. 2008 (maiatza-abuztua). Ikas-prozesuaren azterketa (2000-2001/2006-2007). *Hizpide* 68. Zenb. Autonomia Er-kidegoko Administrazio Orokorra, HABE.
- Euskarabidea. 2015. *Nafarroako Mapa Soziolinguistikoa 2011*. Pamplona-Iruñea. Euskarabidea.
- Euskararen Aholku Batzordea, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. 2016. *Eta hemendik aurrera zer?* Eusko Jaurlaritza: Vitoria-Gasteiz (argitaratu gabea).
- Euskararen Aholku Batzordea, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza eta Prospekzio Soziologikoen Kabinetea. 2014a. *Euskararen diagnostikoa*. Hizkuntza Aholku Batzordea. Eusko Jaurlaritza: Vitoria-Gasteiz (argitaratu gabea).
- Euskararen Aholku Batzordea, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza eta Prospekzio Soziologikoen Kabinetea. 2014b. *Ildo estrategikoen AMIA proposamenak*. Hizkuntza Aholku Batzordea. Eusko Jaurlaritza: Vitoria-Gasteiz (argitaratu gabea).
- Euskal Herriko Unibertsitatea. 2016. *UPV/EHU zenbakitan*. <http://www.ehu.eus/zenbakitan/> (kontsulta: 2016-03-01)
- EUSTAT. 2011. *Biztanleriaren eta Etxebizitzen Zentsuak*. Vitoria-Gasteiz: Eustat. Eusko Jaurlaritza.
- EUSTAT. 2016. Datu bankua: *Irakaskuntza estatistikak* [2016/02/25].
- Fishman, Joshua A. 1991. *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon:

Multilingual Matters.

- HABE. 2005. *Hizkuntzen ikaskuntza, irakaskuntza eta ebaluaziorako Europako Erreferentzia Markoa*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzak.
- HABE. 2008. *Ikas-prozesuaren azterketa (2000-2001/2006-2007)*. Hizpide 68.
- HABE . 2014. *Oinarritzko kontzeptuak eta euskararen mailaketa*. <http://www.habe.euskadi.net/s23-5492/eu> (Azken kontsulta: 2014/05/15).
- Hernández, Jone Miren. 2010. Hizkuntzak aztergai: Ikerketa-metodoetara oinarritzko hurbilpena. In Arkaitz Zarraga et al.: *Soziolinguistika Eskuliburua*. Vitoria-Gasteiz. Eusko Jaurlaritzak eta Soziolinguistika Klusterra. (287-349).
- Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila eta Soziolinguistika Klusterra (Eds.). 2013. *Ikasleak Hiztun*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzak.
- Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila. 2016. *Lanbide Heziketarako sarbiderako baldintzak*. <http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.eus/r43-805/eu/> (kontsulta: 2016-03-01)
- Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. 2010. *Soziolinguistika Hiztegia. Euskal Soziolinguistikaren eremuan erabiltzeko*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzak.
- Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. 2013. *V. Inkesta Soziolinguistikoa, 2011*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzak.
- ISEI-IVEI. 2005. *Euskararen B2 maila Derrigorrezko irakaskuntzaren amaieran (DBH-4)*. <http://www.isei-ivei.net/eusk/argital/euskarab2-1.pdf>
- ISEI-IVEI. 2007. *Emaitza orokorrak. Euskararen B1 maila lehen Hezkuntzan*. Bilbo. http://www.isei-ivei.hezkuntza.net/c/document_library/get_file?uuid=239e5720-8043-4837-9323-96d2804db495&groupId=635622
- Iurrebaso, Iñaki. 2015. *Udalerrri euskaldunak EAEn: Egoera eta bilakaera, 1981-2011*. Andoain. Soziolinguistika Klusterra. <http://www.soziolinguistika.eus/files/UDALERRI%20EUSKALDUNAK%20EAEn.pdf>
- Kasares, Paula. 2013. *Euskaldun hazi Nafarroan. Euskararen belaunetz belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*. Doktore Tesia. 2013ko uztailaren 4an Nafarroako Unibertsitate Publikoko Filologia eta Hizkuntzaren Didaktika Sailean irakurria.
- Larrea, Imanol eta Paul Bilbao. 2010. Hizkuntza-politika eta Hizkuntza-plangintza. In Arkaitz Zarraga et al.: *Soziolinguistika Eskuliburua*. Vitoria-Gasteiz. Eusko Jaurlaritzak eta Soziolinguistika Klusterra. (231-283).
- Martínez de Luna, Iñaki, Mikel Zalbide, Pablo Suberbiola, Arrate Egaña eta Eduardo Ubieto. 2013a. LMH4ko eta DBH2ko ikasleen eskola-giroko hizkuntza-erabilera. EAEko Ebaluazio diagnostikoan oina-

- rritutako ikerlana. In Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila eta Soziolinguistika Klusterra (Eds.). 2013. *Ikasleak Hiztun*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza. (15-98)
- Martínez de Luna, Iñaki. 2013b. Euskara EAEko hezkuntza sisteman. irakurketa soziologikoa. In Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila eta Soziolinguistika Klusterra (Eds.). 2013. *Ikasleak Hiztun*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza. (121-133)
- Martínez de Luna, Iñaki. 2012. Egoeraren gaineko gogoetak eta norabide proposamenak. *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 84. (121-137)
- Moreno Cabrera, Juan Carlos. 2008. *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructiva*. Barcelona. Península.
- Sagarduy, Pablo (2009). EAEko euskararen belaunez belauneko transmisioa. In UdalTop Jardunaldia 2009. Lasarte-Oria. (azken kontsulta 2016-05-03) <http://www.udaltop.eus/documents/192363/761933/EAEko+euskararen+belaunez+belauneko+transmisioa.+Ponentzia/4eab78c8-715f-4def-b950-95a1b27daa98>
- Unceta, Alfonso. eta A. Luna. 2012. 4. Hezkuntza. EAEko Txosten Sozioekonomikoa, 2012. Eustat. Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- UNESCO. 2003. Language Vitality and Endangerment. *International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages*. Paris, 10–12 March 2003. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Language_vitality_and_endangerment_EN.pdf
- UNESCO. 2010. *Atlas of the World's Languages in Danger*. UNESCO. Paris. www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages
- Zalbide, Mikel. 2015. Joshua A. Fishman-en RLS edo HINBE. In Mikel Zalbide eta Xabier Erize: *Hizkuntza gutxituen berreskurapenerako hainbat hurbilpen teoriko*. Hiznet Hizkuntza Plangintza Ikastaroa. Asmoz fundazioa eta Euskal Herriko Unibertsitatea (Graduondoko ikasketak).
- Zarraga, Arkaitz. 2010. Soziolinguistikari sarrera. In Arkaitz Zarraga et al.: *Soziolinguistika Eskuliburua*. Vitoria-Gasteiz. Eusko Jaurlaritza eta Soziolinguistika Klusterra. (21-81).